

DON STIPAN SORIĆ (U ZBILJI I PJESMI)

Šime PERIČIĆ
Zavod za povijesne znanosti
HAZU u Zadru

UDK: 929 S. Sorić
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 4.IX.1996.

Jedna od poznatijih osoba koja se istakla u borbi protiv Turaka svakako je don Stipan Sorić. Kako je njegova osoba dugo zanemarivana u našoj historiografiji, to autor u ovom radu nastoji ispraviti tu nepravdu. To prije, što su prethodno izrečene neke objede o njegovoj osobi. Na temelju istraživanja literature i izvora autor prikazuje njegovo porijeklo, privođenje pribjega na mletački teritorij i vojevanje na početku Kandijskog rata: ujedno ukazuje na odraz njegove osobe u književnosti. Riješio je neke nedoumice glede njegova porijekla i pobio objede na njegov račun. Štoviše, dokazao je da je don Stipan, unatoč iskazanim slabostima, stekao nezaobilazne zasluge. Junaštvom i ratničkom umješnošću napravio je neprocjenjive usluge Mletačkoj republici, koja je to znala prepoznati i nagraditi. Time je još za života pribavio popularnost u katoličkom svijetu i kod hrvatskog naroda sjeverne Dalmacije. Stoga je već od suvremenika uvrštavan među rjetke besmrtnike, zaslužne borce protiv Turaka u XVII. stoljeću, ponekad uspoređivan s Ivanom Kapistranom.

Među onima koji su se junaštvom istaknuli u borbi za oslobađanje hrvatskih zemalja od Osmanlija tijekom 17. st. bilo je mnogo crkvenih osoba, svećenika i fratara. Jedan od poznatijih je svakako bio don Stipan Sorić, koji je još za života stekao glas i slavu neustrašivog junaka, borca za domovinu i vjeru, za svoj hrvatski narod. Većina njegovih suvremenika, pa i suboraca, pisaca ratne povijesti Mletačke republike toga doba, svrstali su ga s pravom među neumrle zaslužnike. To isto činili su i domaći pisci. Kao takvog spominju ga jedno stoljeće mlađi Filip Grabovac i Andrija Kačić Miošić, a nije ga zanemarila ni mimoišla ni narodna pjesma ni lijepa književnost. Dapače.

Neko je doba njegova osoba podlegla posvemašnjem zaboravu, te je ostao nepoznat mnogim naraštajima. Točno dvjesto godina poslije njegove smrti, ne slučajno, počinju ga iz zaborava izvlačiti na javu romantičari poput Vladislava Vežića i Ante Kuzmanića,¹ a potom jedan nepoznati zadarski pisac (jamačno Josip Ferrari Cupilli).² Po-

¹ Dogadajti po padanju Klisa, *Zora Dalmatinska*, 4, Zadar, 1847, br. 2; Boj pod Ribnikom, *ZD*, 4, 1847, br. 22; Pop Stipan Šurić, *Narodni list*, 12, Zadar, 1875, br. 56. i dr.

² Un Prode, *Il Rammenatore zaratno za 1857*, 27-31.

taknut objelodanjivanjem jedne (muslimanske) narodne pjesme, Franjo Rački je 1887. pokušao osvijetliti povijesnost njegove osobe.³ Njegov doista kratak životopis objavljen je 1925. godine.⁴ U sasvim drukčijem svjetlu 1933. počinje ga prikazivati Boško Desnica, pripisujući mu velike i pogubne neodstatke,⁵ što su zatim "zdravo za govoto" preuzeli još neki tadašnji pisci. Sljedeće godine Lujo Vojnović tvrdi da ga je povijest nepravедно zaboravila.⁶

Time su bile zasađene nedoumice i objede u svezi s njegovom osobom. No, nasuprot tomu, zadivljen don Stipanom kao "pobornikom za krst časni i slobodu zlatnu" Luka Jelić je još 1898. nagovijestio objelodanjivanje njegova životopisa,⁷ ali to na žalost nikad nije uradio. Poput njega je 1972. to isto namislio Amos Rube Filipi, najavivši posebnu radnju posvećenu don Stipanu.⁸ Istina, on je na tome radio, ali ga je u oživotvorenju te zamisli spriječila smrt.⁹

Tako se zbilo da do sada nemamo opširnijeg životopisa ovog našeg znamenitog junaka. Kako su u međuvremenu izneseni neki neumjesni prigovori i objede na njegov račun, to nas je potaklo da više i ozbiljnije proučimo život i djelo don Stipanova, a rezultat tih nastojanja objelodanimo.¹⁰ Naime, ovdje će biti riječi o njegovu porijeklu, tajnoj službi, privođenju pribjega (Morlaka), vojevanju na početku Kandijskog rata (1645. - 1669.), te o odrazu njegove osobe u narodnoj i lijepoj književnosti. Dakako, ovo je prigoda da se koliko -toliko objasne stanovite nedoumice, pobiju objede, te navede sve ono što su o njemu rekli suvremenici i kasniji pisci. Na žalost, iz objektivnih razloga nismo u mogućnosti konzultirati eventualne izvore mletačke i vatikanske provenijencije, nego poglavito one tiskane i dosadašnje skromne literature.

1.

Prije svega je potrebno nešto više kazati o porijeklu don Stipanu, njegovom prezimenu i osobnom imenu te mjestu rođenja. Je li njegovo pravo prezime Sorić ili Surić, prezimena koja su od suvre-

³ Pjesma o Soriću i Kumaljiću Alagi prema poviesti, *Smotra*, 1, Zagreb, 1887, 101-107.

⁴ (E.L.) *Znameniti i zaslužni Hrvati*, Zagreb, 1925, 243.

⁵ Boško DESNICA, Uskočka provala u Liku i smrt popa Šorića, *Novo doba*, 15, Split, 1933, br. 89; Isti, Vuk Mandušić, *Magazin sjeverne Dalmacije*, sv. I, Split, 1934, 25-30.

⁶ Lujo VOJNOVIĆ, *Histoire de Dalmatie*, sv. II, Pariz, 1934, 607.

⁷ Luka JELIĆ, Lički sandžakat i postanje mletačke krajine početkom Kandijskog rata 1645.-1648. godine, *Narodni koledar za 1898*, Zadar, 113, bilj. 3.

⁸ Biogradsko-vransko primorje u doba mletačko-turskih ratova, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 19, 1972, 418.

⁹ Istini za volju, u ostavštini don Rube sačuvan je kroki pod naslovom "Proslavljeni junak don Stipan Sorić", kojega smo dobrotom njegove nećakinje Mladenke Filipi iz Sali mogli konzultirati, te ovdje na nekoliko mjesta navoditi, bez oznake stranice.

¹⁰ Premda nismo uspjeli konzultirati neke izvore, uvjereni smo da ono čime raspoložemo dostatno osvjetljava ovu osobu.

menika najviše rabljena, ili pak Šorić, Šurić ili drugačije, kako su ga nazivali? Ta dvojba je dakle nazočna još od njegove smrti. Nedvojbeno je da su ga suvremenici najčešće, rekli bi smo gotovo uvijek, nazivali Sorićem. Spomenut ćemo da ga Difnik uvijek oslovljava sa Sorić a Sertonazo Anticano više Sorić, manje Surić. Množina tih spomena ne dopušta navođenje tih mjesta.¹¹ Narodna pjesma, opet suvremenici, također ga najčešće naziva Sorićem. Stotinu godina poslije Filip Grabovac ga poznaje kao Sorića,¹² dok Kačić Miošić dvoji glede njegova prezimena; naime, potonji za njega izričito kaže: "Sorić aliti Surić", ali ga u pjesmi gotovo vazda naziva Sorićem. Povodeći se za ovima kasniji pisci ga također različito nazivaju. Međutim, većina raspoloživih dokumenata naziva ga jedino Sorićem. Štoviše, u jednom od njih, pisanom 7. svibnja 1648. god., on je lijepom i čitkom bosančicom napisao: "Ja pop Sorić potvrđujem kako je zgor rečeno",¹³ pa su stoga drugi argumenti suvišni za potvrdu pravog oblika njegova prezimena. Što se pak tiče krsnog imena, ono je svakako bilo Stipan, kako su se onda uglavnom u ovom kraju nazivali ljudi ovog imena, pa i glagoljaši;¹⁴ to je onda valjan razlog što smo i mi najskloniji upravo tom obliku njegova osobnog imena.

Kako pak nigdje nije izričito spomenuto njegovo rodno mjesto, u izvorima, to ono predstavlja pravu nedoumicu kod starijih pisaca. A ona traje i danas. Stoga je neophodno poraditi na njenom rješavanju. Nepoznati pisac 1857. kazuje da je don Stipan rođen u Gorici a da je župnikovao u Prkosu.¹⁵ Za njim se dijelom povodi Bianchi;¹⁶ obadva se zapravo oslanjaju na izjavu zadarskog nadbiskupa Karmana iz 1754. godine. Malo zatim Bianchi tvrdi da je on zapravo rođen u Bibinjama,¹⁷ što potom ponavlja još jedan pisac.¹⁸ Oslanjajući se na narodnu predaju potkraj toga stoljeća isto čini Luka Jelić, bilježeći da je don Stipan "rodom Bibinjac", koji je na Petrini (brdu

---

¹¹ Spomenut ćemo da ga Difnik uvijek oslovljava sa Sorić. A Sertonaco Anticano više puta Sorić, a manje Surić. Nije jasno odakle Marko Jačov crpi pravo da bi naveo da se on zvao Subotić reč. Sorić (*Le guerre veneto-turche del XVII secolo in Dalmazia, Atti e memorie della Società dalmata di storia patria*, vol. XX, Mleci, 1991 /unaprijed samo JAČOV/, str. 16).

¹² Filip GRABOVAC, *Cvit razgovora naroda i jezika ilirčkoga aliti rvackoga*, Zagreb, 1951, 202; Karlo JURJIŠIĆ, *Povijest katoličke crkve u "Cvitu" fra Filipa Grabovca, Kačić*, 15, Split, 1983, 230; Andrija KAČIĆ-MIOŠIĆ (AKM), *Razgovor ugodni (RU)*, Zagreb, 1942, 314.

¹³ A.R. FILIPI, *Proslavljeni junak don Stipan Sorić*; *Povijesni arhiv u Zadru, Spisi gen. prov. Leonarda Foscola (1645-1650)*, knjiga 1, list 319.

¹⁴ A.R. FILIPI, nav. mj.

¹⁵ *Il Rammentatore zaratino za 1857*, Un prode, 27; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. II, Zadar 1879; G. SABALICH, *Huomeni d'arme di Dalmazia, Rivista Dalmatica*, IV, sv. 2, Zadar 1908, 280.

¹⁶ *Il Rammentatore zaratino*, 31.

¹⁷ C.F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, 167.

¹⁸ *Narodni koledar za 1884*, Zadar, 116.

ponad Bibinja) "misio i počivao".¹⁹ Njegovo mišljenje su također prihvatili Giuseppe Sabalich²⁰ i A. R. Filipi,²¹ a potonji se dosad najviše zanimao za njegovu osobu, pa bi njegova tvrdnja trebala biti najprihvatljivija.

Na žalost, nisu sačuvane onodobne crkvene matične knjige rođenih Bibinjaca i susjednih župa, pa stoga to nije moguće provjeriti ni potvrditi izvornim svjedočanstvom. Međutim, iz netom iznijetih mišljenja i tvrdnji, te mnogih indicija, može se govoto sa sigurnošću zaključiti da je don Stipan doista rođen (ili nastanjen) u Bibinjama nedaleko Zadra.²² Jer, na takav stav upućuje sve, tim prije što je rod Šorića i onda bio jako brojn u ovom mjestu.

Taj isti problem onemogućava utvrđivanje točnog datuma njegova rođenja. Nije poznato na što se oslonio Bianchi kada je ustvrdio da je on rođen u 17. stoljeću (*nel secolo decimosettimo*),²³ pa to držimo istinskom proizvoljnošću. Sam don Stipan pak kazuje da je pedeset godina robovao Turcima,²⁴ te je više nego sigurno da se rodio potkraj 16. stoljeća, oko 1600., budući da je to izjavio 1647. godine. No i u toj životnoj dobi iskazivao je zavidnu tjelesnu snagu, oštroumlje i hrabrost. A to su bili preduvjeti iskazanog junaštva i ratničke umještosti.

Nije poznato ni gdje se školovao za svećenika: o tome se može samo nagađati. Možda se školovao u *Collegiumu Illyricumu* koji je osnovan u Loretu 1574. god. u svrhu obrazovanja hrvatskih svećenika ili pak u Klementinskom zavodu u Rimu. Međutim, zna se da je bio svećenik, glagoljaš,²⁵ što najbolje svjedoči njegov jedini poznati potpis bosančicom. Vidjeli smo, neki kažu da je župnikovao u Gorici a drugi pak u Prkosu.²⁶ Njegov suvremenik, dobro obaviješten, zadarski povjesničar Šimun Ljubavac tvrdi da je župnikovao u Gorici prije početka Kandijskog rata.²⁷ Kako su tada naselja na kopnenom zaleđu bila malena, to je vjerojatno on župnikovao najmanje u ta dva susjedna sela. Štoviše, još vjerojatnije zvuči stajalište da je on zapravo župnikovao (zajedno sa stricem ili sinovcem) u svim selima tinjskog zijameta (velikog spahiluka) Ferhatpašić begova (Halilbeg od Vrane), kojima su pripadali Gorica i Prkos: Gorica je bila središte te velika,

---

¹⁹ *Povjesno-topografske crtice o biogradskom primorju*, Zagreb, 1898, str. 81.

²⁰ La Dalmazia guerriera. *Archivio per la storia di Dalmazia*, V, sv. 30, Roma 1928, 293; Arduino Berlam je neodređen pak kaže da se rodio u okolici Zadra (nei pressi di Zara) (*Le milizie dalmatiche della Serenissima*, Zadar, 1935, 9).

²¹ Biogradsko-vransko primorje ... str. 411.

²² Iz jednog se izvora doznaje da mu je ujak bio Juraj Smoglich (Smolić), jamačno iz nedalekog Sukošana (JAČOV, 49).

²³ *Zara cristiana*, II, 377.

²⁴ A. KUZMANIĆ, Pop Stipan Šorić, *Narodni list*, 12, 1873, br. 56 (unaprijed NL).

²⁵ Vladislav CVITANOVIĆ, Prilog poznavanju kulturne povijesti na zadarskom području (glagoljica), *Radovi IJAZU u Zadru*, 10, 1963, 314.

²⁶ L. JELIĆ, Lički sandžakat ... str. 79.

²⁷ Znanstvena knjižnica u Zadru Rukopis br. 459, I, 103; Josip Ante SOLDI, Samostan Majke od milosti na Visovcu, *Kačić*, 2, Split, 1969, 170, bilj. 67.

prostrane župe.²⁸ Kasniji su pisci redom prihvatili upravo nju mjestom njegova dugog župnikovanja,²⁹ pa to prihvaćamo i mi. Bilo kako bilo, on je svakako posluživao ta mjesta, ali je povremeno to činio i na području kompetencije visovačkih franjevaca, kamo svakako nije odlazio jedino iz vjerskih, svećeničkih pobuda.

2.

Potrebno je istaknuti da je veći dio sjeverne Dalmacije dotle bio pod Turcima, a manji, primorski pojas u sklopu Mletačke republike. Kada je 1640. god. umro sultan Murat IV. naslijedio ga je Ibrahim, koji je ubrzo podlegao utjecaju ratoborne strane carigradskog dvora, čiji cilj je bio osvajanje mletačke Krete (Kandije) i potpuno istiskivanje Mlečana s Egejskog mora. Netom je zato pronašao valjan povod novi je sultan napao Kretu (23. lipnja 1645.). Time je započeo dugotrajni tursko-mletački rat. Dakako, taj nikako nije mogao mimoći mletački posjed u Dalmaciji, jer su Osmanlije i ovdje nastojale potisnuti utjecaj Republike na lagunama.³⁰ Štoviše, nastojeći se okoristiti nevoljama Mletaka na istoku, oni ubrzo počnu napadati njen ovdašnji posjed, tim prije što su njene ovdašnje vojne snage bile sasvim neznatne (8000-9000 vojnika), te su se nadali lakom plijenu. Tako je u početku i bilo.

Težak život uopće, a napose nacionalna i vjerska nesnošljivost pod Turcima u sjevernoj Dalmaciji i Lici naprosto su tjerali njihove kršćanske podanike na bijeg pod okrilje Mletačke republike od početka 17. stoljeća. Pače, franjevci visovačkog samostana, te mnogi svećenici od Like do Cetine, među njima i don Stipan Sorić, bivali su u dosluhu s mletačkim vlastima u Zadru; upravo preko njega su dolazile provjerene vijesti o turskim vojnim pripremanama i kretanjima, kako je zabilježio fra Gašpar Vinjalić.³¹ Naime, sultan Murat se još 1637. god. pripravlja na vojnu protiv Mlečana, što don Stipanu nije promaklo, jer se često kretao po turskom teritoriju.³² Zacijelo je on upravo stoga često zalazio onamo, gdje je pod krinkom pastoralnog rada izviđao glede političkih i vojnih zbivanja, saznavajući tako mnoge korisne i zanimljive vijesti. Njegova česta nazočnost na turskom dubljem području, izvan njegove župe, potakla je visovačke franjevce na žaljenje turskim vlastima da im don Stipan pravi smetnje u vršenju bogoslužja. Na to su turske vlasti odgovorile 2. srpnja 1637. izričitom zabranom da on to ubuduće ne smije činiti.³³ Dapače, slijedeće

---

²⁸ L. JELIĆ, Lički sandžakat ... str. 94, 101, 112.

²⁹ V. Cvitanović (n. dj. 314) pogrešno navodi da je don Stipan bio matičar u Prkosu 1645.-1650. god., jer je on to mogao biti samo do 1646/1647.

³⁰ Grga NOVAK, *Prošlost Dalmacije*, sv. II, Zagreb 1944, 221-222; isti, Šibenik u razdoblju mletačke vladavine 1412-1797. godine, *Šibenik spomen-zbornik o 900. obljetnici*, 1976, 193-194; *Historija naroda Jugoslavije*, sv. II, Zagreb, 1959, 555, 638.

³¹ SOLDI, n. dj. 170.

³² L. JELIĆ, Lički sandžakat ... str. 84.

³³ SOLDI, n. dj. 170, bilj. 67.

godine, kako tvrdi ninski biskup Blaž, bilo je onih, valjda na području njegove jurisdikcije, koji se nisu bili voljni ispovijedati don Stipanu.³⁴ Za pretpostaviti je da je to bila posljedica prethodnog postupka visovačkih fratara, odnosno turskih vlasti, a nikako netaktičko istupanje don Stipanovo, u njegovoj župi i izvan nje. Moguće je da je i turska promidžba imala svoje prste.

Sasvim je razumljivo što religiozni život kršćana pod Turcima, uslijed slabe crkvene organizacije, nije bio jače razvijen, nego je bio prepušten stihiji i umiješnosti pojedinaca.³⁵ Jamačno je i to bilo razlogom što je don Stipan odlazio među njih, kako bi oni makar kako izvršavali vjerske potrebe. Na žalost, kako smo vidjeli, pri tome nije bio sretne ruke. Svakako je i to bio jedan od razloga nezadovoljstva kršćana na području Dalmacije i Like. Ono je poraslo uvelike početkom Kandijskog rata (1645.), a ponekad uopće nije bilo skrivano. Kako Mlečani ovdje nisu imali dostatnu vojnu silu za uspješnu obranu od premoćnog neprijatelja, to su takvo raspoloženje mudro iskoristili za poticanje bježanja nezadovoljnika s turskog na njihov teritorij.³⁶ Dakako, zajedno s blagom i pokretnom imovinom. Za privođenje turskih podanika pod okrilje Republike na lagunama korištene su usluge mnogih svećenika, napose don Stipana Sorića.

Naime, netom su započeta neprijateljstva na ovom dijelu ratišta, don Stipan stupa u akciju koristeći vješto saznanja na terenu i povjerenje turskih podanika - kršćana. Već 1645. god. počeo je djelovati kao neslužbeni povjerenik Republike među kršćanima zagorskih župa, uspio ih nagovoriti na prelazak i privesti na mletačko područje, u biogradsko primorje. Neke je seljane Banjevac, Stankovaca, Dobre Vode i Kožulova Polja osobno priveo, dakako potajno, u Vranu i Pirovac, gdje su im podarene nastambe i odgovorajuća zemlja.³⁷ Zacijelo se radilo o onom dijelu Vrane koji nije bio pod Turcima. To je on uradio nagonski, bez prethodnog dogovora s mletačkim vlastima u Zadru. Tek u kolovozu 1646. god. don Stipan je počeo pregovarati s generalnim providurom Foscolom glede potrebe privođenja turskih kršćana na mletačku stranu.³⁸ Naravno, pod uvjetom da im se osigura prikladan smještaj i zemlja; doseljenici su pak, zauzvrat, bili dužni boriti se protiv Turaka, svojih dojučerašnjih gospodara. Malo zatim je don Stipan mnoge kršćane čak iz Like priveo u Dalmaciju, na područje pod Republikom. Većina njih bila je smještena na kopnenoj okolici Zadra, dok je samo manji dio odmah proslijeden prema Istri. Za na-

---

³⁴ Seid M. TRALJIĆ, Nin pod udarom tursko-mletačkih ratova, *Radovi IJAZU u Zadru*, 16-17, 1969, 545-546, bilj. 72.

³⁵ Lucijan MARČIĆ, Uzroci slabog ekonomsko-kulturnog razvoja zadarskog zaleđa, *Magazin sjeverne Dalmacije*, II, Split, 1935, 7.

³⁶ G. NOVAK, *Prošlost Dalmacije*, II, 222; *Historija naroda Jugoslavije*, II, 638-639. Neki ove nazivaju pribjezima, drugi uskocima.

³⁷ Alessandro VERNINO, *Della historia delle guerre di Dalmazia sotto il generalato di Leonardo Foscolo*, Mleci, 1648, 76; Jelka PERIĆ, Šibenik u mletačko-turskim ratovima, *Magazin sjeverne Dalmacije*, II, 66.

³⁸ L. JELIĆ, Lički sandžakat ... str. 113.

gradu mletačka vlast postavi ga za glavara svih Morlaka, katolika i pravoslavaca koji su dotle pribjegli Mlečanima.³⁹ Treba reći da je on još uvijek bio župnikom Gorice, podanikom Turske.

Početak 1647. god. on potajno dode generalnom providuru Foscolu, te ga izvjesti da kršćansko pučanstvo njegove i drugih župa pod Turcima jedva čeka trenutak kad će pribjeći na mletački teritorij i stupiti u službu Republike, pod jednim uvjetom da ih ona u potrebi zaštiti od turske osvete.⁴⁰ U početku je Foscolo bio jako nepovjerljiv prema došljaku, držeći ga mogućom turskom uhodom. Međutim, vrlo brzo je promijenio takav stav. Videći ga onako naočita i odlučna, shvati da su njegove namjere poštene i zapovijedi tajniku Lantani neka s njim utanači uvjete toga pothvata: don Stipan potom prisegne na misal da će odano obaviti povjerenu mu zadaću. Na povratku kući iznebuha susretne četu Turaka: da ne postane sumnjiv, od njih zatraži da ga povedu paši, koji se nalazio u blizini, te ga lažno izvjesti o onome što je vidio u Zadru, na što ovaj nasjedne. Prispjevši kući, on noću ubrzano poradi, zajedno s glavarima, na ubrzanoj pripravi da s posjeda Ferhatbega Sokolovića u Gorici i oko nje (Raštane, Bubnjani, Prkos) privede na mletačko područje što više kršćana: iako navrat-nanos, uspije odatle podići preko 600 muškaraca, žena i djece, nešto blaga, te oni sa svime što su mogli ponijeti ili vući prijeđu obnoć u susjedno primorje.⁴¹ Slijedeći taj primjer, gotovo svakodnevno, mnogi su bukovački Morlaci prelazili na mletačku stranu, te bili smješteni na manje nastanjenim mjestima u blizini Zadra ili u Podgorje. Svi su oni potom stavljeni pod don Stipanovo zapovjedništvo, čiji je on bio "kapetan, vođa i branitelj".⁴² Time je on postao, moglo bi se reći, vrhovnim vodom i sućem pribjega, zapovjednikom prve istinski organizirane mletačke vojne krajine prema Osmanlijama u pozadini Zadra.⁴³ Neki su ga nazivali "arambašom primorske krajine". Na taj način su upravo njegovom zaslugom uvelike ojačane mletačke vojne snage pod Foscolovim zapovjedništvom, naspram 25000 Turaka koji su bili upravljani na sjevernu Dalmaciju u to doba.⁴⁴ Dane mu počasti i ovlasti nisu ga priječile od daljnjeg privođenja Morlaka. I poslije je on, kao ono pri zauzimanju tvrđave

---

³⁹ G. BRUSONI, *Historia dell'ultima guerra tra Veneziani e Turchi*, Mleci, 1673, 127; VALIERO, *Storia della guerra di Candia*, sv. I, Trst, 1859, 102; Mile BOGOVIĆ, *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za mletačke vladavine*, Zagreb, 1982, 7.

⁴⁰ BRUSONI, *n. dj.* 127; Sertonaco ANTICANO, *Frammenti storici della guerra in Dalmazia*, Mleci, 1649, 135-137.

⁴¹ BRUSONI, 127; Sertonaco ANTICANO, 138; *NL*, 12, 1873, br. 56; Gligor STANOJEVIĆ, Dalmacija u doba Kandlijskog rata, *Vesnik Vojnog muzeja*, 5, sv. II, Beograd, 1958, str. 116; JAČOV, 29.

⁴² ANTICANO, 138-139; L. JELIĆ, Lički sandžakat ... str. 113; Boško DESNICA, *Istorijska kotarskih uskoka*, sv. II, Beograd, 1951, 349.

⁴³ ANTICANO, 135; L. JELIĆ, Lički sandžakat ... str. 113. Neki su ga nazivali "arambašom primorske krajine" (*Narodni koledar za 1884*, Zadar, 116)

⁴⁴ BRUSONI, 127; Roman JELIĆ, Ninjani u zadarskim crkvenim maticama XVI i XVII stoljeća, *Radovi IJAZU u Zadru*, 16-17, 1969, 604.

Ostrovce i prodiranja u okolice Knina, Republici privodio nove i nove doseljenike. Zna se sigurno da je u kolovozu 1647. u okolici Zadra priveo 300 pobjega.⁴⁵ Slično je postupao u svakoj ukazanoj prilici, pa i nakon napada na Udbinu, kada je iz Žegara u Islam i Zemunik priveo 70 obitelji sa svim njihovim blagom.⁴⁶ Tu je bilo 250 osoba radno i vojno sposobnih, što je za Mlečane bilo od posebnog značenja, jer je njihovom pomoći stvaran čvršći i sigurniji obrambeni pojas - krajina. Naime, dovodenjem pobjega Mlečani su vojnički, ekonomski i politički jačali svoj, a slabili turski vojni potencijal. Upravo poradi privođenja bukovačkih i ličkih Morlaka u mletačko podaništvo don Stipan je stekao velike zasluge, koje vlast nije nikad zaboravila.

3.

Don Stipan Sorić bio je aktivnim sudionikom svih značajnijih ratnih zbivanja prvih godina Kandijskog rata na bojištima Dalmacije i Like. A ta borba bila je vrlo žestoka, bespoštedna, ispunjena ubijanjem civila, vojnika, paljenjem i robljenjem. Njegova djelatnost se očitovala u potajnom uhodarenju i potom zapovijedanju manjim ili većim krajišničkim jedinicama.

Kako je spomenuto, još prije ratnih zbivanja i na njihovu početku u ovim krajevima don Stipan je, naravno, potajno prikupljao svekolike podatke i vijesti o kretanju Turaka na susjednom kopnu. Štoviše, zahvaljujući upravo takvoj njegovoj aktivnosti mogao se točno ili približno predvidjeti slijed događaja, te unaprijed upozoriti mletačke vlasti na dolazak Ibrahim paše Tekelije s velikom vojskom, u lipnju 1646. godine, u Kotare, na skori napad Osmanlija na Novigrad, te još neke njihove akcije. Njegove su dojave bile točne i detaljne, čija su se predviđanja gotovo u cijelosti obistinila. To isto valja i za nasrtanje Turaka na Turanj i Biograd u rujnu te godine.⁴⁷ Premda je još uvijek bio župnikom na turskoj strani, dvadeset je dana zaredom dolazio na Foscolovu galiju ukotvljenu nedaleko Pašmana. Potajno je prevožen u oba smjera kako bi prikupio i donosio pouzdane vijesti o snazi, položaju, kretanjama i namjerama Turaka, budući da je uspijevaio uvijek skrovito doći u njihove redove, na pravo mjesto, te sve provjeriti svojim očima. Slične vijesti dojavljivao mu je također brat nastanjem u Majdanu u Bosni, te još neki kršćani, turski podanici.⁴⁸ Na žalost, sve to nije spriječilo premoćnu tursku silu da uništi i privremeno osvoji Turanj i Biograd, odnosno Novigrad. Dakle, ako ne prvi, onda je

---

⁴⁵ Angelo BENVENUTI, *Storia di Zara dal 1409 al 1797*, Milano, 1944, 148; Anđelko MIJATOVIĆ, Neka pitanja na Grabovčev "Cvit" i njegov utjecaj, *Kačić*, XV, Split, 1983, 234.

⁴⁶ B. DESNICA, *Istorija kotarskih uskoka*, sv. I, Beograd 1950, str. 39.

⁴⁷ R. JELIĆ, Ninjani u zadarskim ... str. 604; Snježana BUZOV, Razgraničenje između Bosanskog pašaluka i Mletačke Dalmacije nakon kandijskog rata, *Povijesni prilozi*, 12, Zagreb, 1993, str. 5, bilj. 9.

⁴⁸ DESNICA, I, 29; FILIPI, n. dj., 440, 547; JAČOV, 17, 20.

don Stipan bio među prvima koji se digoše u sjevernoj Dalmaciji protiv Osmanlija. Najprije su ustali ovdašnji starosjeditelji Hrvati, a potom pravoslavci predvođeni Smiljanićima (iz Like). Na čelu sviju bio je upravo don Stipan,⁴⁹ jer, ono što je u početku na turskoj strani bio kapetan Besiragić, to je na mletačkoj postao don Stipan, zapovjednik ovdašnje krajine.⁵⁰

Koliko se zna, prvi veći don Stipanov vojnički pothvat, poslije sudjelovanja u obrani Biograda, uslijedio je u ožujku 1647., pri opsadi Zemunika. Naime, ta tvrđava je predstavljala najistaknutiju i najutvrđeniju osmanlijsku točku naspram Zadru, glavnom gradu Dalmacije, kojemu je tamošnja brojna posada bila stalnom prijetnjom. To bi postalo još većom opasnošću ako bi se ondje ugniježdila veća i jača vojna sila. A za tako nešto postojala je stvarna mogućnost jer su Turci ovamo stalno dovodili nova vojna pojačanja, što je jasno pokazivalo njihove namjere glede Zadra, njihove krajnje želje. Dakako, to je onda razlogom što je generalni providur Foscolo naumio Turcima preoteti najprije nju. Na takav korak se odlučio nakon savjetovanja s najboljim morlačkim vođama, među kojima je, naravno, bio i don Stipan. Da bi zamisao bila uspješno ostvarena bila su potrebna neophodna obavještenja glede brojnosti posade, topova, streljiva i drugog u svezi s tim. Naravno, do njih je najbrže i najuspješnije mogao doći tom poslu već vičan i iskusni Stipan. Kada je, poslije obavljenog izvidanja, on izvijestio generalnog providura o tim pojedinostima, ovaj je na Zemunik poslao vojsku pod zapovjedništvom providura konjice Marc' Antonija Pisanija. Te snage su brojile samo 500 pješaka i konjanika. Tvrđu su branili dotle jako ratoborni Halilbeg Vranski i njegov sin Durakbeg sa 1200 vojnika. Pod njihovim zapovjedništvom Turci su nekoliko puta iz nje napadali mletačku vojsku, ali je, i pored brojčane nadmoći, nisu uspijevali suzbiti. Mletačkoj su vojsci otpočetak pomagali neki pribjezi pod zapovjedništvom Stipana Sorića; među njima bila su i njegova braća.⁵¹ Svi su oni još bili turski podanici. Don Stipan je vješto upravljao jednim topom. Neko doba su Turci odolijevali napadima mletačke sile. No, kada su Mlečani istaknuli i mrtvu glavu uhvaćenog i pogubljenog Durakbega, Halilbeg odlučio predati tvrđavu. Mletačka vojska i pribjezi 19. ožujka 1647. navru u nju, pobiju dio preostale posade (700 ljudi), te popljačkaju i poruše preostale zgrade. Halilbeg s mnogim svojim časnicima bude zasuznjen: unatoč obećanju da može slobodno otići svojim, okovana bega Foscolo kao znamenit ratni trofej pošalje u Mletke.⁵² Da se Turci u njemu ne bi unaprijed ponovo ugniježdili, generalni providur zapovjedi poravnavanje Zemunika sa zemljom.⁵³

---

⁴⁹ L. JELIĆ, Lički sandžakat ... str. 110.

⁵⁰ Isto, 112.

⁵¹ Isto, 113; *Narodni koledar za 1884*, 117.

⁵² C.F. BIANCHI, *Fasti di Zara*, Zadar 1888, 384; B. DESNICA, Zemunički događaj, *Magazin sjeverne Dalmacije*, I, Split, 1934, 32; S.M. TRALJIĆ, Vrana pod turskom upravom, *Radovi IJAZU u Zadru*, sv. 9, 1962, 354.

⁵³ A.R. FILIPI, Proslavljeni junak ... Spis iz Vatikana.

Zauzeće i rušenje Zemunika umnog je osokolilo Mlečane koji su odmah namislili krenuti na Novigrad, kojega su im Turci nedavno otili.⁵⁴ I opet je don Stipan bio zadužen za uhodarenje na turskoj strani. Poslije primitka njegova izvješća o kretanju neprijatelja, jačini tamošnje posade i drugo, Foscolo onamo pošalje vojsku i uskoke s nalogom za napad.⁵⁵ Iznenadjeni, opsjednuti Turci su se ogorčeno branili lijevajući, pored ostalog, na napadače kipuću vodu i vino. Unatoč njihovoj odlučnosti, ubrzo su bili prisiljeni na predaju tvrđave. Mletačka vojska i pribjezi pod Sorićevim zapovjedništvom ušli su 31. ožujka u novigradsku tvrđu: ona bi porušena gotovo do temelja, poradi istog razloga kao Zemunik, a dio zarobljenih branitelja upućen na galije za veslače.⁵⁶ Tim su činom još više porasla krila mletačkim zapovjednicima u Dalmaciji. No, prije nastavka opisa don Stipanova djelovanja na bojnopolju, navest ćemo da je poslije pada Novigrada u ruke Turaka kapetan Martin Oštrić bio osumnjičen za predaju tvrđave, pa stoga uhićen i stavljen u zapečaćenu ćeliju. Jer, da je izdao interese Republike. Tamo je ostao do srpnja 1648. god., kada je na zagovor i uvjeravanje don Stipanovo da tome nije tako, bio konačno oslobođen.⁵⁷ Tolik je bio autoritet njegov u Mlecima, da je uspio iz uza izvući svog zemljaka, tako teško osumnjičena.

Tek poslije preosvajanja Novigrada don Stipan i njegova braća s obiteljima zastalno prijeđu na mletačku stranu, jamačno u Bibinje. Čini se da je on potom providuru konjice Pisaniju služio kao vodič pri osvajanju manjih kotarskih utvrda, Suhovara, Nadina (u travnju) i Skradina (9. svibnja). Naravno, s njim su uvijek bili njegovi pribjezi, Morlaci.⁵⁸ Zajedno s Petrom Smiljanićem i Vukom Mandušićem, kaže Difić, on je po Kotarima samoinicijativno ratovao s Turcima,⁵⁹ što znači bez zapovjedništva Mlečana. Poslije takvih akcija njegovo junaštvo se pročulo na sve strane, pa i do Turaka, koji su ga se počeli jako bojati. Pače, oni su ga pokušali privoljeti da prijeđe na njihovu stranu, učiniti svojim borcem ili ga barem na taj način odstraniti iz mletačkih redova. Novi turski zapovjednik na ovom bojištu, Tekeli paša se divio njegovu junaštvu, te ga je pokušao pridobiti obećanjima, preko nekog poturčenjaka: u ime sultanovo nudio mu je velike časti i blago ako prijeđe u njegove redove. Međutim, on je tu ponudu odlučno odbio, jer je, kako reče. "Svagda bio više kršćanin negoli turski rajetin".⁶⁰ Domovini i vjeri je poklonio srce i dušu, pa mu ni u primisli nije bio povratak Turcima. A možda je to bio samo pokušaj da ga se domognu. Takav odgovor, naravno, razbjesnio je pašu, koji onda obznanu ucjenu na njegovu glavu: tko mu je donese,

---

⁵⁴ NL, 12, 1873, br. 56; JAČOV, 16; *Historija naroda Jugoslavije*, II, Zagreb, 1959, 556.

⁵⁵ A.R. FILIPI, *Proslavljeni junak ... Spisli iz Vatikana*.

⁵⁶ C.F. BIANCHI, *Fasli dl Zara*, 95; G. STANOJEVIĆ, *Dalmacija u doba ...* str. 110.

⁵⁷ JAČOV, 19; PAZd, *Ispisli fra Dane Zeca*, sv. IV, str. 94.

⁵⁸ JAČOV, 29, 38, 41.

⁵⁹ Franjo DIFNIK, *Povijest kandijskog rata u dalmaciji*, Split, 1986, str. 15.

⁶⁰ Sertonaco ANTICANO, 191-193; NL, 12, 1873, br. 56.

bit će nagrađen sa 300 zlatnih sultanina.⁶¹ No, ni tako visoka nagrada, prilična količina novca nije pronašla ni izdajnika ni junaka u redovima Mlečana.

Ranjeni i ljuti gubitkom Novigrada i drugih utvrda u Kotarima Turci počeoše još žešće napadati zadarski kraj, njegov kopneni dio. To im je omogućavala vojna premoć nad mletačkim snagama. Kada su pak dospjeli na tri milje od Zadra, u predio Bokanjca, glavnom gradu pokrajine zaprijetila je velika opasnost, don Stipan se nalazio na Murteru, kamo je otišao poradi uznemiravanja neprijatelja u Velimu. Doznajući za opasnost po Zadar, pohrlio je onamo. Dana 20. lipnja 1647. godine zametne se kod crkve Gospe od masline (u Belafuži) bitka između neravnopravnih vojski, naravno u korist one turske. Kada su Turci već uspjeli pobiti stotinjak mletačkih podanika (vojnika i pribjega), don Stipan stiže na poprište sraza sa svojim Morlacima. To je bio pravi spas za nejake mletačke snage. U četirisatnoj bici Stjepan je dopao rana, ali je unatoč brojčanoj nadmoći neprijatelja izborna, makar pirova pobjeda, odnosno Turci su bili prisiljeni na uzmak; don Stipan se u borbi istaknuo osobnim junaštvom, odigravši pri tome vrlo značajnu ulogu.⁶² Naime, on je primijenio taktiku povremenog, ali žestokog udaranja na Turke i vraćanja u grad. Kad se svaki put vraćao u njega s plijenom ili odrubljenim glavama neprijatelja, narod ga je uvijek dočekivao klicanjem i blagoslovom (*con applausi e benedizione di tutti*),⁶³ što je njemu davalo snagu i podstrek. Njegovo ime postalo je kod Turaka pravi bič: sam njegov spomen otada je izazivao među njima strah i trepet.⁶⁴ Na drugoj strani, zadobio je veliku naklonost generalnog providura Foscola. Malo zatim, slaveći ga, ovaj kaže da nije još ni zaliječio zadobivenu ranu (ranjen u leđa pao s konja), "a da je već poželio i izvršio pothvat na Gračac, koji je sretno završio".⁶⁵ Naime, predosjećajući skori upad Turaka na mletački teritorij, Foscolo 16. kolovoza 1647. pošalje don Stipana i Franu Posedarskog s pribjezima u kaznenu ekspediciju na Gračac u Lici, tada sjedište sandžakata, sa svrhom ubijanja i uništavanja svega na što naiđu i činjenja svakog zla Turcima. Ovi to doista urade: napadnu i poharaju kaštel te zapale, zaplijene mnogo blaga i zarobe neke ljude.⁶⁶ Kako slikovito zapisa suvremenik, to je doista urađeno "željezom i vatrom".⁶⁷ Za uspješno obavljen zadatak mletački Senat Sorića i Posedarskog obdari zlatnim lancem, a ponaj-

⁶¹ FILIPI, Proslavljeni junak ...; BIANCHI, *Zara cristiana*, II, 378; CVITANOVIĆ, 314.

⁶² JAČOV, 49-50.

⁶³ *NL*, 12, 1873, br. 56 Začudo, opisujući taj boj, Ante Bujas nití ne spominje son Stipana kao ratnika, nego jedino kao onog tko je privodio Morlake na mletačku stranu (Bitka u Belafuži 21. srpnja 1647, *Glas Zadra*, 1959, br. 407).

⁶⁴ *Il Rammentatore zaratno za 1857*, 27, 29.

⁶⁵ DESNICA, *Istorija kotarskih uskoka*, I, 29; JAČOV, 52.

⁶⁶ BRUSONI, 139; ANTICANO, 203-204, 207; VERNINO, 92-93; JAČOV, 50; BENVENUTI, 148.

⁶⁷ BRUSONI, 139.

bolje harambaše zlatnim prstenom.⁶⁸ Ne samo to, Sorić se smjesta zaputi u Šibenik. Došavši ondje obznani uspjeh akcije Turcima - opsjedateljima: na to je 4000 Ličana odmah napustilo opsadu i uputilo se braniti svoje kuće, obitelji i dobra.⁶⁹ Razumije se da je to uvelike oslabilo moral preostalih opsjedatelja. A to je i bila nakana don Stipanova, koji se svrstao među branitelje grada.

Početak kolovoza, naime, Turci odluče napasti Šibenik i osvojiti ga, te na taj način osvijetlati obraz poradi neuspjele opsade prethodne godine. U tu je svrhu Tekeli paša onamo doveo veliku vojnu silu, najmanje 30000 vojnika, od čega 2/3 konjanika, te 20 topova različita kalibra.⁷⁰ Paša s vojskom prispje pod Šibenik 21. kolovoza 1647. godine, utabori se ponad njegovih zidina i otpočne opsjedanje. Grad je u tom trenutku branio mali, naprečac sakupljen, broj profesionalnih vojnika (njih 3460): Hrvata, Mlečana, Nijemaca, Francuza i Grka: oni su se otpočetak samo oprezno branili s gradskih zidina, ne izvrgavajući se većoj opasnosti. A grad je bio u istinskoj pogibelji od premoćnijeg neprijatelja. Takav omjer snaga prisili mletačku vlast u Zadru na daljnje, ubrzano, ojačavanje obrane Šibenika. No, pomoć u ljudstvu je bila moguća jedino od strane pribjega. Desetak dana nakon prispjeća Turaka u blizinu grada (30. kolovoza), morskim putem, u njeđa dospje Sorić sa samo 300 pribjega i domorodaca iz Nina i okolice Zadra, budući da se drugi nisu odazvali pozivu vlasti.⁷¹ Naravno, don Stipan je bio svjestan očite činjenice: to su slabašne snage za učinkovitu i uspješnu obranu ugroženog grada. Stoga se obraća Foscolu s molbom neka se pobrine za veći broj boraca od strane pribjega, obećavajući podvig o kojem će se dugo pričati.⁷² Za tako nešto treba mu brojnija četa. Međutim, ne dočekvaši pojačanje don Stipan stupi u akciju s raspoloživim ljudstvom, turskim podanicima: 2. rujna navalni na glavninu neprijateljske vojske, boreći se junački (*avea mostrata non meno la sua bravura*) sa svojim ljudima.⁷³ U tom srazu s neprijateljem prednjačio je "neobičnom valjanošću i hrabrošću ne prezajući izložiti život svim pogibeljima borbe prsa o prsa".⁷⁴ Naočigled generalnog providura Foscola je od Turaka preoteo neke značajne položaje, nanio im znatne gubitke u svakom pogledu, izazivajući među njima strah i nered. Jamačno bi uspjeh neustrašivog morlačkog naleta bio još učinkovitiji da ih u tome nije

⁶⁸ VERNINO, 93; DIFNIK, 142-143; JAČOV, 52; DESNICA, I, 29.

⁶⁹ JAČOV, 56; ANTICANO, 207; Ivan KATALINIĆ, *Storta della Dalmazia*, sv. III, Zadar, 1835, 131.

⁷⁰ NOVAK, *Prošlost Dalmacije*, II, 222; isti, Šibenik ... str. 198-199.

⁷¹ DIFNIK, 147-148; JAČOV, 50; DESNICA, I, 25; A. KUZMANIĆ, *Obsida Šibenika 1647 godine*, *Zora Dalmatinska*, 3, 1846, br. 48. Neki govore o 400 dovedenih Morlaka.

⁷² DESNICA, I, 25-26; VALIERO, 124.

⁷³ BRUSONI, 136; DIFNIK, 147-148; ANTICANO, 178, 191-193.

⁷⁴ DESNICA, I, 26; STANOJEVIĆ, *Dalmacija u doba ...* str. 112, 118.

spriječio iznenadni i jaki prolom oblaka.⁷⁵ Juriš na bateriju topova na Križiću nije završio uspješno.⁷⁶ Kada su Turci zuzeli tvrđavu zvanu Kliješta, zapovjednik obrane grada, barun Degensfeld pošalje upravo onih 300 pribjega na čelu s don Stipanom da ih odatle istjera. To je pak bio prevelik zalogaj za tako malu vojnu silu, pa pothvat nije urodio uspjehom.⁷⁷ Nakon toga ova četa je bila poslana na čuvanje najtežeg položaja, gdje se ona dobro držala.⁷⁸ Čini se da je noću 13. rujna don Stipan sa 800 pribjega, zajedno s Hrvatima i Albancima pod vodstvom Krute, upao s boka među Turke kod tvrđave Kliješta. I tom zgodom su se njihovi borci istakli junaštvom,⁷⁹ ali su se svejedno morali povući neobavljena posla.

Kako su svi nasrtaji Osmanlija na bedeme Šibenika ostali bez učinka, a neki se vojnici u međuvremenu razboljeli, turska se vojska počela rasipati. Ubrzo su nedaće poprimile takve razmjere da se Tekeli paša odlučio na ubrzano povlačenje, sa samo polovicom ovamo prispijelih vojnika, jer su neki, znamo, prethodno i dezertirali.⁸⁰ To je proglašeno najvećim uspjehom *Serenissime* u ovom ratu na tlu Dalmacije. Nakon toga je u Šibeniku uslijedilo slavlje u kojem je sudjelovao don Stipan sa svojim suborcima.⁸¹ Dakako, on je osobno dao velik i značajan obol obrani Šibenika. Dapače, neki tvrde da je upravo on bio "duša" njegove obrane, koji je neprijatelju nanio znatne gubitke.⁸² Barun Degensfeld 29. studenog svjedoči Foscolu da se on kao kapetan jedne čete Morlaka "ne cijeneći život izlagao svim opasnostima".⁸³ Na to generalni providur 25. prosinca izvješćuje mletački Senat o njegovoj ulozi u odbijanju Turaka od Šibenika, odajući mu najveća priznanja iskazana jednom hrvatskom borcu za oslobođenje od turskog jarma: za njega je on taj "koji je uvijek bio odan i postojan, dobar kršćanin, ali k tome još i dobar vojnik".⁸⁴

Uspjeh Mlečana pod zidinama Šibenika, povlačenje neprijateljske glavnine na turski teritorij, uvelike je podiglo njihov borbeni moral. Dakako, to ih je onda poticalo na nove akcije. Dva poglavita turska polazišta za lak i učinkovit napad na Šibenik i Zadar bili su Drniš i Knin. To je mletačkom zapovjedništvu postalo jasno. Stoga je Foscolo

---

⁷⁵ A. FENZI, *Assedio di Sebenico ...* ZD, 3, 1846, br. 44; JAČOV, 57. Navodno je don Stipan prethodno u katedrali prisegnuo na bespoštednu borbu (G. SABALICH, *La Dalmazia guerriera ...* str. 293).

⁷⁶ DIFNIK, 150.

⁷⁷ JAČOV, 57; KATALINIĆ, 132.

⁷⁸ JAČOV, 59; Šime LJUBIĆ, *Pregled hrvatske povijesti*, Rijeka, 1864, 260; Ferruccio SASSI, *Le campagne di Dalmazia durante la guerra di Candia*, *Archivio Veneto*, serija V, vol. 21, Mleci, 1937, 80.

⁷⁹ ANTICANO, 208, 212, 217, 224; JAČOV, 61; BIANCHI, *Fatti di Zara*, 95.

⁸⁰ STANOJEVIĆ, *Dalmacija u doba ...* str. 112-113.

⁸¹ ANTICANO, 232.

⁸² G. ALACEVICH, *Il capitano Marco Ponte*, *Smotra Dalmatinska*, Zadar, 1906, br. 21.

⁸³ STANOJEVIĆ, *Dalmacija u doba ...* str. 118 "...con non ordinario valore e corraggio ... senza prezzar la vita esponer a tutti i preicoli" (DESNICA, I, 26).

⁸⁴ DESNICA, I, 29-30, 34; STANOJEVIĆ, *Dalmacija u doba ...* str. 118.

sazvao vojne zapovjednike i uskočke glavare na savjetovanje. Taj je razgovor rezultirao odlukom da se što prije napadnu spomenute tvrđave kako bi one bile onesposobljene za akcije u sjevernoj Dalmaciji. Prije toga napadnuta su manja turska utvrđenja i značajniji objekti. U nekim je od njih sudjelovao don Stipan na čelu svojih pribjega. Tako je providuru konjice pomogao istjerati tursku posadu iz Ostrovice, kojom zgodom je sa svojim porušio (studen 1647.) trolučni most kod Nečvena.⁸⁵ Potom je sa 200 pribjega spalio Zvonigrad, nekoliko tamošnjih mlinova i suknara, te zarobio neke Turke i zaplijenio 800 glava krupnog i sitnog blaga. Ni neka obližnja sela nisu prošla mnogo bolje. Vraćajući se iz Bukovice kući, dovede nekoliko morlačkih obitelji na mletački teritorij.⁸⁶ Dva mjeseca poslije, u siječnju 1648. godine, sakupi odred od 800 pribjega i zaputi se u zagorske krajeve, u tursku pozadinu. Tom prigodom dospije sve do Strnice, sjeverno od Knina, popali nekoliko okolnih sela, pogubi i zarobi neke Turke, s kojima krene natrag.⁸⁷ Kada je odred prispio u Plavno, zaskoči ga vojskom iz Knina Hasanbeg Memibegović, sandžak Like: nakon kraće borbe Turci se povuku u tvrđavu, a don Stipan se sa svojim zaputi skrovitim stazama kući. Usput povede mnoge morlačke obitelji na mletačko područje, koje generalni providur Foscolo dade smjestiti u Karinu, Nadinu, Vrani i Obrovcu, budući da su ova mjesta bila u rukama Mlečana.⁸⁸ I ovaj upad u tursku pozadinu je postigao željeni učinak: unatoč vojnoj premoći Turcima je još jednom ukazano na nesigurnost njihove pozadine, valjanost gerilskog načina ratovanja.

Kada je u veljači te godine generalni providur Foscolo odlučio napasti Drniš, ondje se, naravno, našao i nezaobilazni don Stipan s odredom od 1000 pribjega. Međutim, nabujala Čikola je ozbiljno zapriječila prijelaz na drugu stranu rijeke, napredovanje mletačkih snaga. Sorićev odred je zapala dužnost prethodnice, dakle najtežeg zadatka. A to kao da je dalo krila njegovim borcima. Pod vrlo teškim okolnostima, nakon što su Osmanlije porušile obližnji most na toj rijeci, jedino mjesto mogućeg prijelaza, don Stipan sa svojim ipak uspije prijeći na desnu obalu rijeke. Time je otvoren put ostalim mletačkim snagama. Zahvaljujući njemu i još jednom odvažnom pribjegu, koji su dobro poznavali drniški krajolik, sva mletačka vojska ubrzo nesmetano prijeđe rijeku.⁸⁹ Treba spomenuti da je mletačkom plaćeničkom vojskom u ovoj akciji zapovijedao Alvis Campagna,⁹⁰ a pribjezima najvećim dijelom upravo Sorić, kao jedan od njihovih poglavitih zapovjednika.⁹¹ Njegova jedinica je dobila poseban zadatak, zapljenu turskog skladišta ratne opreme u ovom trgovištu-tvrđavi. Sukobivši se s četama Tekeli-paše, njegovi uspiju oteti poglaviti barjak

⁸⁵ DIFNIK, 162; DESNICA, I, 34; JAČOV, 62.

⁸⁶ DESNICA, I, 34.

⁸⁷ Isto, I, 34; DIFNIK, 165-166.

⁸⁸ JAČOV, 63.

⁸⁹ JAČOV, 65; DESNICA, I, 34.

⁹⁰ JAČOV, 65.

⁹¹ STANOJEVIĆ, Dalmacija u doba ... str. 118.

turske vojske. koji je kao ratni trofej odmah poslan u Mletke.⁹² Prigodom zauzeća pašinog šatora don Stipan osobno zarobi nekog agu iz Skradina, a zamalo i samog pašu. Nakon pada Drniša još jednom obeshrabreni Turci nisu više bili tako orni za borbu kao nekad. Spoznavši to morlački vođe povedu svoje borce na Skradin i Knin, koji su bili laki plijen. Naime, turska vojska se povukla iz kninske tvrđe netom je saznala za ishod borbi kod Drniša i dolazak uskoka, te je ovi bez ikakva otpora zauzmu. Mnoge tamošnje obitelji prešle su tada na mletački teritorij. Pri osvajanju Skradina i Knina don Stipan i njegovi pokazali su se neustrašivima, kako je Senat 20. travnja izvjestio generalni porvidur Foscolo.⁹³ Štoviše, oni su u nekim prigodama znali premoćnijeg neprijatelja natjerati u bezglav bijeg.⁹⁴ Tada su mnogi Osmanlije dopali ropstva, te ih je Sorić prodavao,⁹⁵ dakako, kao roblje, što je onda bio uobičajeni oblik razmjene, koji se smatrao više nego normalnom ratnom pojavom. Stoga *a priori* odbijamo objede nekih, koji su ga optuživali za takav čin.

Prilično lako zadobivanje gradova i utvrda na kopnenom dijelu sjeverne Dalmacije, naravno, poticalo je Mlečane na još jedan pokušaj preosvajanja značajne tvrđave Klis, toga ključa prolaza između Splita i Bosne i obrnuto. Naime, zna se da su Splitski i senjski uskoci još 1596. god. uspjeli nakratko preoteti Turcima tu jaku, gotovo neosvojivu utvrdu. Ali ona nije dugo ostala u njihovim rukama, nego je ubrzo bila opet zaposjednuta od turskih vojnih snaga. Svjesni te okolnosti Mlečani su sakupili prilično jake snage, potpomognute brojnim pribjezima, te 16. ožujka 1648. god. započeli opsjedati tvrđavu nadomak Splitu. Dakako, ondje je bio nazočan također don Stipan s nekoliko stotina pribjega. Od samog početka je on sa svojom četom obavljao najteže zadatke, sve ono što mu je bilo naloženo od pretpostavljenih.⁹⁶ Najprije je vodio akciju zauzimanja nekoliko sela sjeverno od Klisa, te značajnog turskog uporišta Greben uz samu klišku tvrđavu.⁹⁷ Čete don Stipana i Vuka Mandušića bile su postavljene kao predstraža spram Bosne, kako bi se osujetilo nenadano dolaženje pomoći s te strane.⁹⁸ To se pokazalo umjesnim i korisnim. Naime, kada je Tekeli-paša braniteljima pokušao priskočiti upomoć sa 4000 vojnika, što se očekivalo, Sorić i Mandušić sa svojima dočekaju tu vo-

⁹² JAČOV, 65-67; DESNICA, I, 34; DIFNIK, 169; Stipe GUNJAČA, *Tinienzia archeologica-historica-topografica II, Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, sv. 7, Zagreb, 1962, 94; Karlo KOSOR, *Drniš pod Venecijom, Kačić*, VII, Split, 1975, 7; Isti, *Drniška krajina za turskog vladanja, Kačić*, XI, Split, 1979, 145-146; A. MIJATOVIĆ, *Neka pitanja ...* str. 234; STANOJEVIĆ, *Dalmacija u doba ...* str. 118.

⁹³ DESNICA, I, 34; NOVAK, *Prošlost Dalmacije*, II, 223.

⁹⁴ Vjekoslav KLAJČIĆ, *Knin za turskog vladanja, Vjesnik hrvatskog arheološkog društva*, 15, Zagreb 1928, 260; GUNJAČA, 94.

⁹⁵ DESNICA, I, 34.

⁹⁶ DIFNIK, 178, 181.

⁹⁷ BRUSONI, 166, 171; Lovre KATIĆ, *Veze primorske Dalmacije kroz kliški prolaz od prethistorije do pada Venecije, Starine JAZU*, knj. 51, Zagreb, 1962, 376-377.

⁹⁸ ANTICANO, 252.

jsku negdje, na "svinjskoj stazi" 25. ili 26. ožujka te godine. Najprije zaustave Turke, a potom ih, prestrašenu i razbijenu vojsku, protjeraju sve do Dugopolja.⁹⁹ Tom prigodom poubijano je 200 turskih vojnika, dok su se ostali razbježali na sve strane, ne obavivši povjerenu im zadaću. Nakon toga su uz pomoć drugih četa svladani branitelji, lišeni pomoći svojih, te Klis konačno padne u ruke Mlečana. Tom činu uvelike su doprinijeli don Stipan i njegovi suborci, koje je on vješto i srčano predvodio na neprijatelja.

Nakon protjerivanja branitelja neki prebjezi se dadu u pljačku i pokolj turskih podanika, muškaraca i žena, unatoč preklinjanja njihovih glavara da to ne čine.¹⁰⁰ Nije pomoglo ni pozivanje na kršćanski moral, ni druge civilizacijske zasade. Među onima koji su se zdušno opirali i protivili takvom barbarskom postupku bio je i don Stipan. Pa ipak, tada bi poubijano čak 345 turskih podanika, za što su neki upravo njega optuživali za tako nesmotren i nejunaki čin, premda ga je on pokušao spriječiti. Štoviše, kaže suvremenik, on nije čeznuo za plijenom nego jedino za slavom, potaknut urođenom neizrecivom hrabrošću.¹⁰¹ A sve je činio na slavu vjere i svog naroda.

Poslije zauzeća Klisa i neslavna postupka s neprijateljem odred pribjega predvoden don Stipanom, a potpomognut od 500 konjanika zapovjednika Zorzija, zaputi se prema Sinju. Kako ga je prethodno turska vojna posada napustila, oni u nj uđu bez otpora i ikakve zapreke.¹⁰² No, ubrzo ga napuste, jer nisu imali što pljačkati. Malo zatim, netom su se vratili kući, zajedno s Petrom Smiljanićem i Franom Posedarskim, sa 600 pribjega, don Stipan se zaputi u duboku tursku pozadinu preko Velebita, dospjevši do Unca. Tamo dopiju bez otpora i borbi. Poslije obavljenog zadatka pođu kući. Na povratku ih Turci triput napadnu: najkrvaviji bio je sraz uskoka i Turaka kod Šuplje Crkve nedaleko Kistanja.¹⁰³ Međutim, ni tom prigodom pribjezi nisu pretrpjeli znatnije gubitke, te se vrte kući na zadovoljstvo mletačkih vlasti i svojih obitelji. Generalni porvidur Foscolo 30. travnja 1648. nadugo izvijesti Senat o Sorićevim podvizima zadnjih mjeseci, preporučivši mu usrdno neka Republika Soriću za vojne zasluge podari primjereno priznanje.¹⁰⁴ Njegov prijedlog je uslišan, te ga Senat 20. lipnja izvijesti da mu po guvernaduru Zorziju šalje zlatnu kolajnu, namijenjenu don Stipanu za zasluge stečene u bojevima protiv Turaka.¹⁰⁵ Ali ona nije obdareniku na vrijeme uručena.

⁹⁹ Zora Dalmatinska, 3, 1846, br. 51; LJUBIĆ, 262; JAČOV, 74-75; DIFNIK, 14, 178, 181; DESNICA, I, 34; VOJNOVIĆ, 606; BIANCHI, *Fasti di Zara*, 105; STANOJEVIĆ, Dalmacija u doba ... str. 119-121; A. MIJATOVIĆ, *Uskoci i krajišnici*, Zagreb 1974, 85. Anticano (258-259) to mjesto naziva Volovskim prolazom (passo di Bovi).

¹⁰⁰ ANTICANO, 261-261; BRUSONI, 183.

¹⁰¹ ANTICANO, 262; JAČOV, 76.

¹⁰² DESNICA, I, 34; JAČOV, 80.

¹⁰³ JAČOV, 82.

¹⁰⁴ DESNICA, I, 34.

¹⁰⁵ Isto, 37; JAČOV, 83-84; MIJATOVIĆ, *Uskoci i krajišnici*, 86.

Kako je do početka lipnja 1648. god. velik dio sjeverne Dalmacije, barem privremeno, bio oslobođen od Turaka, bojno polje je zakratko bilo preneseno u Liku. Tako je odlučila Republika. Dobrovoljačke čete u sastavu mletačke vojske, pod zapovjedništvom njihovih glavara često se zalijeću preko Velebita, te ondje siju strah i trepet ubijanjem, paljenjem i robljenjem. Još u svibnju je don Stipan sa svojim obavio dva prepada u Liku upravo poradi zastrašivanja i pljačke. Prvi put se vratio s plijenom od 300 konja, 1000 goveda i 12000 glava sitna blaga i nekoliko zarobljenika.¹⁰⁶ Nakon toga ga je Foscolo onamo poslao s množinom pribjega, u svrhu obavljanja diverzije i "osiguranja skore ljetine": tom prigodom je zarobljeno 200 turskih podanika i zaplijenjeno, odnosno kući privedeno 3000 glava raznog blaga.¹⁰⁷ Sredinom lipnja izvršio je još jedan takav, uspješan pohod. Ovog puta na Udbinu. Sa oko 3000 pribjega svrstanih u tri odreda, među kojima je bilo 500 konjanika, prijede Velebit i upravi se ravno prema Udbini. Jednu od četa vodio je njegov brat Mate. Svaka od skupina istodobno napadne jedno selo - Mazin, Rudopolje i Potin (?). Tom zgodom popaljeno je ondje 800 kuća i nastambi. Budući da se tamošnje pučanstvo navrijeme sklonilo u obližnja brda, zarobljeno je samo 97 ljudi, ali je zato zaplijenjeno čak 17000 glava sitnog i krupnog blaga i 30 konja. Dok je don Stipanova četa "djelovala" nedaleko Udbine, već na povratku kući, iznenada je napadne 1500 Turaka, pješaka i konjanika. Srećom, upomoć mu priskoče brat Mate i Petar Smiljanić sa svojim, te se zajedničkim snagama uspješno odupru premoćnijem neprijatelju. Naime, na uskočkoj strani budu samo dva, a na turskoj pak 70 mrtvih boraca, među kojima Mustafa Ferhatović, brat udbinskog age, te dizdar Gračaca Mahmud aga Miličević.¹⁰⁸ Poslije izbjivanja od 14 dana don Stipan se sa svojim borcima vrati kući s čitavim plijenom. Generalni providur o akciji izvjesti 12. lipnja svoje pretpostavljene u središnjici.

Ovaj događaj još više razljuti Osmanlije, jer su unatoč brojnoj premoći raspoložive vojne sile stalno doživljavali poraze. Na takve dojave sultan je reagirao naumom iskorjenjivanja Morlaka u sjevernoj Dalmaciji. Novi turski zapovjednik, Derviš paša javno prisegne da će ih svakako uništiti. Dakako, nakana Turaka nije ostala tajnom mletačkoj strani. Takva saznanja Mlečane i pribjege nisu previše brinula, budući da su se oni uljuljkali na zadnjim uspjesima u borbama s Turcima. Štoviše da bi spriječili eventualne turske upade na zadarsko kopneno zaleđe, privolom generalnog providura, don Stipan i Petar Smiljanić zamisle novu vojnu akciju na tursku pozadinu. Istina,

---

¹⁰⁶ PAZd, Ispisi fra Dane Zeca, IV, 90-91.

¹⁰⁷ Isto, 94.

¹⁰⁸ DESNICA, I, 37-39; JAČOV, 83; L. JELIĆ, Lički sandžakat ... str. 112; G. STANOJEVIĆ, *Južnoslovenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI-XVIII vijeka*, Beograd, 1970, 224; MIJATOVIĆ, *Uskoci i krajišnici*, 122; Isti, *Neka pitanja ...* str. 232; R. JELIĆ, Smiljanić-kotarski serdari, *Radovi Zavoda JAZU u Zadru*, 29-30, 1984, 117; *Historija naroda Jugoslavije*, II, 557. Nije točno, kako neki tvrde, da se radilo o čak 700 obitelji.

zapravo je inicijativa potekla izravno od Mletaka. Kao krajnji cilj pohoda zacrtan je utvrđeni grad u Lici - Ribnik.¹⁰⁹ Budući da se znalo da je ta utvrda puna pokretne imovine i živežnih namirnica, bila je privlačnim odredištem pljačke. Pri tome se također željelo potaknuti ličke kršćane na ustanak protiv Osmanlija. Početak zamišljene akcije Foscolo uvjetuje smještanjem netom privedenih morlačkih obitelji na sigurna mjesta. Naravno, to je bio razuman zahtjev, pa je stoga prihvaćen od glavara pribjega. Ubrzo je porađeno na ostvarenju toga nauma. Naime, don Stipan osobno ode u Podgorje gdje poradi na organizaciji prijevoza nekih uskočenih obitelji brodovima u Istru.¹¹⁰ Drugi su obavili druge poslove. Time je učinjen prvi korak u realizaciji naumljenog pohoda. Nakon toga krajišnički glavari započnu izravne pripreme. U tu svrhu okupljeno je oko 2000 pribjega svrstanih prvotno u šest skupina - četa.¹¹¹ Kada je trebalo imenovati poglavitog zapovjednika pothvata, glavari su iskazali neslogu i razdor. Spor dokine generalni providur Foscolo: on povjerenje ukaže stalozenom i iskusnom guvernaduru Frani Posedarskom. Pojednim uskočkim odredima za zapovjednike su postavljeni njihovi najzaslužniji glavari, na čelu s don Stipanom. Njemu je bila povjerena druga četa, sastavljena od 500 boraca.¹¹² Dogovoreno je da akcija započne 11. srpnja, s polazištem iz Novigrada.¹¹³ Navedene snage su se dakle prvotno sakupile u Novigradu, odakle su s nekoliko galija prevezene u Starigrad podno Velebita. Pričuvu su, za svaki slučaj, tvorile neke mletačke lađe smještene u tamošnjim vodama. Istog dana je mala morlačka vojska ubrzanim korakom krenula kroz Veliku Paklenicu, a potom preko velebitskog prijevoja dospjela u Liku, na visoravan Veliko Rujno. Da bi iznenadili Turke, krajišnici su se kretali skrovitim stazama, pa je kretanje bilo teško i sporo. Međutim, unatoč poduzetim mjerama predostrožnosti, pribjezi nisu imali sreću. Naime, netom je prethodnica stupila na sjevernu stranu Velebita, ondje sretne neke ljude koji su se predstavili kao pastiri. Ali nije bilo tako. Povjerovavši toj laži morlački glavari su uradili fatalnu grešku. Lako-vjernost im se grdno osvetila. Jer, zapravo se radilo o turskim uho-dama koji su svojim dojavili nazočnost i dolazak neprijatelja. Tako se dogodilo da je prethodnica pod zapovjedništvom Petra Smiljanića, iako je on kao Ličanin najbolje poznao to područje, upala u tursku stupicu. Istina, krajišnici su 16. srpnja uspjeli napasti i zapaliti naselje Ribnik, ali ne i zauzeti njegovu tvrđavu, jer je ona bila dobro branjena. U tamošnjem srazu je poginuo Smiljanić, pa je nakon toga njegove suborce zahvatila panika, najveća pogubnost u boju.¹¹⁴ Nedugo potom je i na Sorićevu četu nasrnuo premoćni neprijatelj. Videći da su Truci znatno nadmoćni, da su zaskočeni, neke krajišnike

---

¹⁰⁹ ANTICANO, 298; JAČOV, 84.

¹¹⁰ JAČOV, 84.

¹¹¹ DIFNIK, 199; L. JELIĆ, Lički sandžakat ... str. 112.

¹¹² BRUSONI, 137; ANTICANO, 300.

¹¹³ KUZMANIĆ, Boj pod Ribnikoma 1648. godine, ZD, 4, 1847, br. 22.

¹¹⁴ R. JELIĆ, Smiljanići ... str. 118.

obuzme pravo malodušje i panika, te se počnu naglo povlačiti pred neprijateljem, pa i bježati. Postojan i odvažan don Stipan ih stane povicama sokoliti: još ih je više nastojao bodriti vlastitim primjerom junačke borbe u najtežim okolnostima. Slično se ponio i netom pritekli mu Posedarski.¹¹⁵ No, njihove riječi i junački stav nisu postigli željeni učinak. Mnogi u bijegu napuste bojište i nadu spas, a don Stipan ostade ubrzo gotovo usamljen, našavši se u velikoj pogibelji. Lavovski se borio, dugo sijući oko sebe smrt i jauk, pokazujući za inat "hrabrost dostojnu čovjeka koji ratuje za Vjeru i Slobodu, ne htijući nikako neprijatelju okrenuti leđa". Pače, "pokazao je", kako kaže suvremenik, "najveću hrabrost na svijetu" (*mostrato il maggior coraggio de mondo*).¹¹⁶

Unatoč tomu je od doista nadmoćnijeg neprijatelja bio ranjen i uhvaćen. Neki njegovi suborci bili su odmah živi rasčtvoreni, neki nabijeni na kolac, dok je njemu bio namijenjen pravi martirij. Naime, ranjen iz puške u bedro padne s konja, te posta lak plijen neprijatelju. Kada su ga Turci prepoznali, navodno i kao onog tko je dao pogubiti brata udbinskog dizdara, odluče ga zvjerski usmrtili, podvrgavajući ga nečuvenom okrutnošću strašnim mukama. Premda je on uspio kazati da nije bio nazočan pogibiji spomenutog, brat ovoga, Jusuf Filipović zapovjedi neka ga gotovo dopola živa odru i potom na kolac nataknu. Don Stipan je, svjedoče suvremenici, to mučenje podnio junački, sačuvavši "čudnovatu postojanost djela i riječi", usrdno se moleći Bogu, preporučujući mu svoju dušu.¹¹⁷ Ni mrtvom Stipanu Turci nisu dali mira: odsjekli su mu desnu ruku i jezik, te odrubili glavu, koju su kao ratni trofej poslali sultanu u Carigrad. Potom su mu odsjekli i lijevu ruku, koju su, nataknutu na kolac, izložili na zidinama ribničke tvrđave, gdje je jamačno istrunula. Pored dvaju morlačkih vodâ u ovoj akciji su poginula još 84 krajišnika.¹¹⁸ Neki pak tvrde da je bilo čak 400 mrtvih krajišnika, što je mnogo vjerojatnije s obzirom na okolnosti.¹¹⁹ U borbama pod Ribnikom se istaknuo Grgur Sorić, zacijelo blizak rođak don Stipanov.¹²⁰ Na turskoj

---

¹¹⁵ BRUSONI, 138, 183, 185; ANTICANO, 304.

¹¹⁶ BRUSONI, 185; ANTICANO, 305, LJUBIĆ, 262.

¹¹⁷ BRUSONI, 185; ANTICANO, 305-306; JAČOV, 85; PAZd, Ispisi fra D. Zeca, IV, 97-98; DESNICA, I, 41-42; BIANCHI, *Fasti di Zara*, 95; isti, *Zara cristiana*, II, 378; VOJNOVIĆ, 607; BENVENUTI, 149; A. BERLAM, 91; STANOJEVIĆ, Dalmacija u doba ... str. 122-123; isti, *Jugoslavenske zemlje ...* str. 225; FILIPI, Biogradsko-vransko primorje ... str. 456; MIJATOVIĆ, *Uskoci i krajišnici*, 122, bilj. 10; Isti, Neka pitanja ... str. 234.

¹¹⁸ BRUSONI, 185; ANTICANO, 306; DIFNIK, 200; JAČOV, 85-86; DESNICA, I, 38; PAZd, Ispisi fra D. Zeca, IV, 98. Čorović krivo tvrdi (n. dj. 345) da se ovo zbilo kod Šibenika. Protiv Posedarskog je bio poveljen postupak, jer da je, navodno, pobjegao s razbojišta i tako uzrokovao pogibiju i zarobljavanje mnogih krajišnika i don Stipana (PAZd, Ispisi fra D. Zeca, IV, 106).

¹¹⁹ PAZd, Ispisi fra D. Zeca, IV, 97.

¹²⁰ JAČOV, 86.

strani bilo je, razumije se, mnogo mrtvih i zarobljenih, ali njihov točan broj nije nigdje naveden.

Don Stipanova smrt pogodila je čitav kršćanski svijet, koliko poradi "ljubavi i posluha koje su mu njegovi iskazivali, toliko i poradi velikih koristi koje je donosio interesima Dalmacije", stoji na jednom mjestu.¹²¹ Mlečani su ga uvelike žalili i oplakivali. Nekoliko dana poslije smrti vlasti su upriličile u zadarskoj prvostolnici veličanstvenu svečanu misu zadušnicu. Tom prigodom je kanonik Julije Zaccaria izrekao, na latinskom jeziku, pohvalni govor pokojniku, koji nije predstavljao znak puke kurtoazije, nego istinsku žalopojku za dragim i cijjenjenim pokojnikom.¹²² Suvremenici su ustvrdili da će njegova smrt biti uvijek oplakivana, dostojna časnog i vječnog sjećanja kršćanstva,¹²³ jer njegovom "valjanošću je Dalmacija postigla najveće dobitke".¹²⁴ U znak priznanja njegovu junaštvu mletački je Senat Sorića odlikovao posmrtno zlatnom medaljom u vrijednosti od 200 dukata. Ona je predana jednom od njegove braće, onom koji je postao nasljednikom don Stipanova plozaja - dakle Mati.¹²⁵ Tako se postupilo unatoč činjenici da je 22. srpnja generalni providur Foscolo, dojavljujući Senatu njegovu pogibiju, predložio da se njemu namijenjena kolajna dodijeli zapravo Vuku Mandušiću, te njegova prethodna upozorenja središnjoj vlasti da bi dodjela kolajne mogla izazvati nezadovoljstvo, navodno, podjednako zaslužnih morlačkih zapovjednika.¹²⁶ To pokazuje da je ipak don Stipan bi na najvećoj cijeni.

Pučanstvo Gorice i njene okolice je 31. srpnja 1648. za svog glavara-serdara Donje krajine sa sjedištem u Vrani izabralo Stipanova brata Matu.¹²⁷ Štoviše, ono je zahtijevalo da se spomenuta kolajna uruči upravo njemu, što je Senat prihvatio. Stoga je Foscolo to obavio prigodom mise zadušnice u stolnoj crkvi u Zadru.¹²⁸ Nadalje, njegovoj rodbini, braći, država je odredila najveću plaću, kako poradi bratovljeva junaštva, tako i zbog njihove hrabrosti i valjanosti iskazane u borbama protiv Turaka.¹²⁹ Naime, zna se da je dužd Contarini 5. lipnja 1655. god. odredio da se Nikoli i Frani, dvojici Stipanove braće, svakog mjeseca iz državne blagajne do kraja života isplaćuje 25

---

¹²¹ PAZd, Ispisi fra D. Zeca, IV, 98.

¹²² BIANCHI, *Zara cristiana*, II, 379; S. DESNICA, Uskočka provala u Liku i smrt popa Šorića, *Novo doba*, 15, Split 1933, br. 89.

¹²³ BRUSONI, 185; ANTICANO, 306.

¹²⁴ JAČOV, 104.

¹²⁵ STANOJEVIĆ, *Jugoslavenske zemlje ...* str. 225.

¹²⁶ DESNICA, I, 39-40. Još otprilje je on bio od Republike počašćen znacima kavalira Sv. Marka (A. KAČIĆ MIOŠIĆ, *RU*, 404; G. SABALICH, *La Dalmazia ...* str. 293; A. BERLAM, 9).

¹²⁷ L. JELIĆ, *Lički ...* str. 94, 112; JAČOV, 86.

¹²⁸ B. DESNICA, I, 45, 46, bilj. 1; Isti, Vuk Mandušić, *Magazin sjeverne Dalmacije*, I Split, 1934, 26.

¹²⁹ DIFNIK, 202; L. JELIĆ, *Lički ...* str. 113; *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, 9 Zagreb, 1887, 99.

dukata.¹³⁰ No, sva njegova braća su ubrzo izginula hrabro u boju, osvećujući njegovu smrt, pa nisu dugo uživala nadarbinu mletačke vlasti, odano im zasluženno priznanje.

4.

Stanovitu pomutnju izazvala je tvrdnja A. Kačića Miošića da se njegova desnica čuva u Sukošanu, susjednom selu Bibinjama. Naime, u pjesmi (63.) o vitezovima Surićima, postoje stihovi:

"I sad mu se nahodi desnica
U malenu selu Sukošanu ..."¹³¹

Nije poznato odakle njemu takvo obavještenje. Valjda je to saznao iz nekog izvornog dokumenta¹³² ili je u njegovo doba tome bilo doista tako, što je mogao doznati usmenom predajom. Mnogi su se za njim povelili i to stalno ponavljali, ne znajući da don Stipan nema gotovo nikakve veze sa Sukošanom. Stoga bi bilo prirodno da se ona čuvala kod njegove rodbine u Bibinjama. Naime, prema tradiciji je njegovu desnicu iz Like u torbi donio kući neki Marko Margetić.¹³³ Neki izvori svjedoče da je ta ruka, navodno, dugo ostala neistrunuta. Tako je generalni providur Dalmacije i Boke Girolamo Grmani 1676., dakle 32 godine nakon pogibije našega junaka, znao za nju.¹³⁴ Na prošnju Grge Sorića, valjda Stipanova rodjaka, od 2. rujna 1683. god. generalni providur Lorenzo Donà zapovijeda Margareti Ivančević, zaci-jelo iz Sukošana, neka tu ruku za tri dana preda providurskoj kancelariji u Zadru, zajedno sa spisima don Stipanovim, kako se sve to ne bi izgubilo.¹³⁵ Začudo, ta zapovijed nije bila izvršena. Jer, godine 1754. zadarski nadbiskup Mate Karaman tvrdi da je pri pohodu Bibinjama vidio tu ruku još uvijek neistrunutu, u kući tamošnje don Stipanove rodbine.¹³⁶ Pored nje su bili još neki njegovi spisi i sokolovo pero kojim je on pisao. Međutim, sve to je nedvojbeno nestalo u požaru te kuće 1859. godine.¹³⁷ To je onda jasan razlog zašto, idući tragom *RU*, jedan tragač potkraj prošlog stoljeća za tom rukom nju nije u Sukošanu pronašao, tim prije što se ni starci nisu sjećali njene

---

¹³⁰ DESNICA, Uskočka provala ...

¹³¹ AKM, *RU*, 407; SABALICH, Huomeni ... str. 282; J.A. SOLDI, Počeci historiografije franjevacca provincije presv. otkupitelja u XVIII. stoljeću, *Kačić*, IX, Split, 1977, 112.

¹³² JAČOV, 86.

¹³³ DESNICA, Uskočka provala ...

¹³⁴ PAZd, Spisi generalnog providura Girolama Grmani (1675-1677), knj. I, I, 47.

¹³⁵ PAZd, Spisi gen. prov. Lorenza Donà (1682-1684), knj. I, I, 220; DESNICA, II, 251-251; S. BANOVIĆ, "Glasoviti" junaci o kojima su se za Kačićeva života u Dalmaciji pjevale narodne pjesme, *Zbornik Južnih Slavena za narodni život i običaje*, knj. 38, Zagreb, 1954, 80, 89.

¹³⁶ BIANCHI, *Zara cristiana*, II, 379. Tumač narodne pjesme o Soriću i Durak Aliagi (1884) tvrdi da je ta ruka bila okovana u srebrnoj rakl i nestala u požaru (*Narodni koledar za 1884*, 116).

¹³⁷ BIANCHI, *Zara cristiana*, II, 168, CVITANOVIĆ, 314.

nazočnosti u tom selu.¹³⁸ Dakako, upravo ta činjenica čuvanja don Stipanove desnice i drugih njegovih stvari svjedoči njegovu pravu provenijenciju, mjesto njegova rođenja i obitavanja.

5.

Neki su se Sorićevi suvremenici, pa i suradnici, čemu se nije bilo nadati, o njegovoj osobi izrazili jako negativno, prikazujući ga u svjetlu suprotno onom kako smo navikli. Naime, generalni providur Foscolo, koji ga je prethodno kovao u zvijezde, u svom izvješću od 22. srpnja 1648. je, pored ostalog, zapisao: "...Poginuo je doista jedan dobar i hrabar vojnik, ali ne i mnogo voljen ni mnogo slušan od naroda (*nazione*), koji je bio odan mnogo piću i u pijanstvu bezobrazan, a sa vojnicima nije bio velikodušan".¹³⁹ Štoviše on tvrdi da "Sorić nije bio poslušan". Ovakve tvrdnje u očitom su proturječju s onim što je on pisao samo dva dana prije njegove smrti. Jamačno je u posljednjem trenutku iskrnuo razlog nagle promjene njegova mišljenja; moguće je da je Stipan u međuvremenu izvršio neki čin protivljenja generalnom providuru, te na taj način iskazao neposlušnost, na što je prvi bio jako osjetljiv. Nadalje, u jednom se dokumentu kazuje da je pri zauzeću Klisa Morlake predvodio "neki" svećenik Sorić "strašna lica i srca" (*volto a cuore terribili*), te da se "kod njega nije radilo o odvažnosti već o jednoj dugoj želji osvete, jednom bijesu na Turke".¹⁴⁰ Zar se to može uzimati za grijeh? Pa zar Turci svojim ponašanjem spram kršćana to nisu zaslužili? Svakako, točno je da je u najmanju ruku bio bijesan na Osmanlije, što je posve razumljivo, napose gledano iz ondašnje perspektive. Stoga se može reći da takva objeda nije nimalo umjesna.

Godine 1933. Boška Desnica, inače dobar poznavatelj don Stipanove osobe, gotovo doslovno iznosi objedu generalnog providura Foscola o njegovoj navodnoj odanosti piću i bezobrazluku u pijanstvu, te ga, k tome, posprdno naziva "kotarskom popesinom", nastojeći javnost uvjeriti da Brusoni i drugi pisci pretjeruju kada govore o njegovoj mučeničkoj smrti.¹⁴¹ Sljedeće godine pak dalje insinuira da je Stipan bio "pijanac i srebroljubac".¹⁴² Jamačno potaknut takvim objedama i Lucijan Marčić za njega tvrdi kako nije zazirao od krvavih djela.¹⁴³ Konačno, prevoditelj i tumač Difnikove *Povijesti kandijskog rata u Dalmaciji* kazuje da je on, doduše bio legendaran, ali nimalo humani vođa pribjega, koji nije uvijek slušao zapovjedi pretpostavljenih, nego

---

¹³⁸ B. PERIČIĆ, *Prinesci k povijesti sela Sukošana*, rukopis u posjedu autora ovog rada.

¹³⁹ DESNICA, I, 44; isti, *Uskočka provala ...*

¹⁴⁰ V. SOLITRO, *Documenti storici sull'Istria e la Dalmazia*, Mleci, 1844, 281; isti, *Povijesni dokumenti o Istri i Dalmaciji*, Split, 1989, 271, bilj. 6.

¹⁴¹ DESNICA, *Uskočka provala ...*

¹⁴² B. DESNICA, Vuk Mandušić, *Magazin sjeverne Dalmacije*, I, 26.

¹⁴³ Uzroci slabog ekonomsko-kulturnog razvoja zadarskog zaleđa, *Magazin sjeverne Dalmacije*, sv. 2, Split, 1935, 7.

se, pače, znao odavati pljački i prodaji roblja.¹⁴⁴ Očit je temelj takvu stavu prema osobi don Stipanovoj.

Ovakve ocjene i objede njegove osobe ne čine nam se nimalo utemeljene. Istina, i don Stipan je bio samo čovjek, s vrlinama i mana, koji je živio i djelovao u apokaliptičnim vremenima. Stoga je, valjda, u trenucima opuštanja iskazivao naličje svog pravog značaja. A to je, napokon, obilježje svakog smrtnika. Nadalje, neki zaboravljaju kada je on živio, da je ono bilo doba tužnog, ratničkog razdoblja dalmatinske povijesti, kada je ostatak katoličanstva ovdje bio na velikoj kušnji - nestati s lica zemlje ili pobijediti premoćnog i nesmiljenog neprijatelja. Kako smo vidjeli, don Stipan je toga bio kristalno svjestan. Stoga gotovo da i nije potrebno trošiti riječi na njegovu obranu, ali ćemo ipak to uraditi na poseban način. Naime, da ne bismo zapali u subjektivizam, u tu svrhu ćemo se pozvati na svjedoke koji izričito opovrgavaju navedene objede, od njegovih suvremenika do naših dana.

Već smo naveli pohvalno mišljenje generalnog providura Foscola i baruna Degensfelda o njegovoj valjanosti i zaslugama, iskazanim na bojnopolju i na drugi način. I drugi suvremenici se o njemu izražavaju samo pohvalno, štoviše, ponekad čak u tome pretjerivaju. Naspram iznesenim objedama evo nekoliko drugačijih mišljenja. Najprije; njegov suvremenik, iz prve ruke obaviješteni, zadarski povjesnik Simun Ljubavac kazuje da među Goričanima, kojima je bio župnikom, "s razlogom se najviše cijeni valjani svećenik Stipan Sorić, koji je s tolikim klicanjem čitavog kršćanstva podario tako slavne primjere svog nepobjedivog junaštva i gorljivosti spram sveopćoj koristi kršćanstva, napose pak odanost prema Mletačkoj republici, potvrđenu naposljetku vlastitom krvlju i nepoštednim životnim duhom u pothvatu u Lici ... Doista osoba koja je svojim plemenitim djelima ovjekovječila svoje ime, pribavila ga obitelji, a slavu i sjaj podarila domovini ...".¹⁴⁵ Nadalje, suvremenik njegov, mletački povjesnik Brusoni na sva usta hvali njegovu srčanost, nazivajući ga zmajem, čija će smrt biti vječno oplakivana: za života je od kršćana bio dostojno štovan.¹⁴⁶ Mletački senator Andrea Valiero, nazočan pri drugoj opsadi i obrani Šibenika, za njega kaže da je "u mnogim prigodama djelovao s takvom neustrajivošću, da se poradi posljedica njegove hrabrosti i umješnog vođenja ratnih operacija bez dvojbe iskazao velikim ratnikom".¹⁴⁷ Kao da je predmnijevao neke poznije objede don Stipanove osobe, Sertonaco Anticano ističe upravo čistoću njegove duše (*candidezza*).¹⁴⁸ Konačno, da se nije radilo o doista plemenitoj osobi, ne bi njegova ratnička djelatnost bila dobro, pravilno shvaćena i primljena od onodobnih građanskih i crkvenih vlasti najvišeg stupnja.¹⁴⁹ Dapače, one

---

¹⁴⁴ Split, 1986, 50, 167-168.

¹⁴⁵ Znanstvena knjižnica Zadar, Rukopis br. 459, str. 103, 104.

¹⁴⁶ BRUSONI, 141.

¹⁴⁷ VALIERO, 124.

¹⁴⁸ ANTICANO, 138.

¹⁴⁹ M. BOGOVIĆ, *n. dj.*, 7. Vlast ga drži zaslužnim, jer su pod njegovim zapovjedništvom uspjela mnoga osvajanja između Omiša i Knina (PAZd, Ispisi fra D. Zeca, IV, 173).

su priželjkivale pojavu većeg broja takvih ljudi, naravno, iz razumljivih razloga.

Naslanjajući se upravo na mletačke povjesnike, stotinjak godina poslije A. Kačić Miošić u svojoj *Korabljici* svrstava Sorića među "poglavite junake i vitezove od naroda slovinskoga". Štoviše, njega stavlja na prvo mjesto. Zar je to učinio slučajno? Za njega izričito kaže: "Sorić aliti Surić don Stipan turska se kuga može zvati, jer dosta njiovih odsiće, ali i on pogibe".¹⁵⁰ Don Stipan je, kaže starac Milovan, jedan od onih koji su protiv Osmanlija vojevali "za krst časni i slobodu zlatnu", pa mu je stoga i mjesto na postolju plejade sličnih.

Krajem prve polovice prošlog stoljeća u Dalmaciji se budi romantičarsko zanimanje za prošlost. Pritom je spominjan i don Stipan. Vladislav Vežić i njega svrstava među one koji "svoje ruke posvetiše" boreći se protiv Turaka, zapravo za oslobođenje Hrvata od njih.¹⁵¹ Njegov istomišljenik Ante Kuzmanić naziva ga "slavnim vojvodom" i "slavnim junakom" koji prednjači među takvim borcima 17. stoljeća.¹⁵² Dapače, on ide još dalje te ga poređuje s Ivanom Kapisranom, junačkim i glasovitim braniteljem Beograda.¹⁵³ Istini na volju, on također iznosi činjenicu da je don Stipan, pored izuzetnog junaštva i valjanosti u svakom smislu, znao iskazivati i jednu manu: da je volio vino, što je ponekad radalo njegovu "neuljudnost i ponositost".¹⁵⁴ Unatoč tome, on ističe da je već Brusoni zapisao kako: "...Sve povijesti ovoga vijeka podignut će spomenike u spomen vječni njegova imena".¹⁵⁵ Ovu izjavu držimo ipak malo pretjeranom, euforičnom.

Vatreni hrvatski preporoditelj Dalmacije Miho Pavlinović Stipana naziva "glasovitim popom".¹⁵⁶ Fra Konstantin Matas mu se divi te ga, pri otvaranju obnovljene franjevačke gimnazije u Sinju god. 1868. slušateljstvu ističe kao svijetli uzor kršćanske hrabrosti; štoviše, tom prigodom je izrađen medaljon s njegovim likom.¹⁵⁷ Luka Jelić pak tvrdi da nad junacima "sja i to svim pravom ime viteškog Sorića", koji je slomio tursku silu: za njega je on "personifikacija kršćanskog krajišnika, svećenika i vojnika", zaljubljenik u svoj hrvatski narod, njegov sudac, obdaren svim vrlinama, koji je u kritičnom trenutku za

---

¹⁵⁰ *Korabljica*, Zagreb 1945, 314; BANOVIĆ, "Glasoviti" junaci ... str. 80.

¹⁵¹ *ZD*, 1, 1844, br. 4 (Opomena Dalmatincima); *Obći zagrebački koledar za 1847*, 2.

¹⁵² *ZD*, 4, 1847, br. 22, 137.

¹⁵³ *NL*, 12, 1873, br. 56.

¹⁵⁴ *ZD*, 4, 1847, br. 2, 15.

¹⁵⁵ *NL*, 12, 1873, br. 56. Brusoni je zapravo zapisao da je on stekao slavu poradi učinjenog na obrani Vjere, Slobode i sve Povijesti, pa će stoljeća "njemu uperiti trofeje vječnog spomena njegova imena" (glj drizzerano trofel di memoria eterna al suo nome - n. dj. 185-186).

¹⁵⁶ *Kotari i župnikovanje*, Zadar, 1867, 59, bilj. 24.

¹⁵⁷ S. PETROV, Franjevačka klasična gimnazija u Sinju, *Sinjska spomenica*, 1965, 204; *Izveštaj Franjevačke klasične gimnazije u Sinju za šk. god. 1939-1940*, Sinj 1940, 18-19; Petar BEZINA, *Ante Konstantin Matas*, Split, 1992, 79. Na dnu medaljona piše: Don Stipan Surić izgled prave hrabrosti kršćanske.

vjeru i dom postao "epohalnim mužem" kojega je "živa kršćanstvo slavilo".¹⁵⁸ Pače, ovaj karakterizira, predstavlja na svojstven način, kaže Jelić, jedno čitavo povijesno razdoblje Dalmacije, budući da je upravo njegovo ime povezano s prvim značajnim pobjedama mletačke vojske na ovdašnjem ratištu. A fra Stipan Zlatović ga stavlja među one koji su izvršili "divska junaštva",¹⁵⁹ naravno u spomenutom ratu na tlu Dalmacije.

Pozivajući se na svjedoke, u prvom redu na Brusonija i Gratianija, vatikanski profesor i povjesnik Pietro Balan (1880.) ističe kako "njegovo ime postade glasovito i milo, ugodno u zemljama spasenim (oslobođenim - pr. Š. P.) od njega", don Stipana.¹⁶⁰ Dobar poznavatelj onodobnih zbivanja u Dalmaciji, Josip Alačević, naziva ga "herojskim svećenikom".¹⁶¹ Tridesetih godina našeg stoljeća, kad se bavi vojnom poviješću Dalmacije, Giuseppe Sabalich pak tvrdi da on sam zaslužuje posvetu pri opisivanju epskih podviga tijekom Kandij-skog rata.¹⁶² Za njim se, držimo, povodi Arduino Berlam, jer njegovu osobu ocjenjuje sličnim riječima pohvale.¹⁶³ Stoga se ne može prihvatiti tvrdnja Luje Vojnovića, navedena u uvodu, da ga je Povijest nepravedno zaboravila. Takvo lamentiranje je samo djelomično opravdano.

Naime, već 1925. godine je don Stipan uvršten među zaslužne i znamenite Hrvate, više nego opravdano. Poradi svoje borbe "krstom i mačem" dospio je na stranice povijesti stare, prve Jugoslavije.¹⁶⁴ Prikazivač povijesti Zadra (1944.) na talijanskom jeziku navodi ga i ističe kao "blistav primjer herojstva".¹⁶⁵ Štoviše, nije ga zaboravila istaknuti ni *Povijest naroda Jugoslavije*, tiskana 1959.¹⁶⁶ kao ni *Vojna enciklopedija* bivše, druge Jugoslavije.¹⁶⁷

Što kazati poslije ovoga? Zar navedeno nije samo po sebi dostatno da opovrgne sve objede don Stipanove osobe? Držimo da jest! Jer, sve jasno ukazuje da su njegovi nedostaci bili neznatni, zapravo zanemarivi u poredbi s iskazanim vrlinama. Napose ga diči ona koja ga je poticala na sve ono što je nesebično pružao za kršćanstvo i hrvatski narod u sjevernoj Dalmaciji i Lici, u ono apokaliptično doba.

---

¹⁵⁸ Lički sandžakat ... str. 79, 101.

¹⁵⁹ Vojvoda Kruta, *Bollettino di archeologia e storia dalmata*, 12, 1889, br. 1, 54.

¹⁶⁰ *Delle relazioni fra la Chiesa cattolica e gli Slavi della Bulgaria, Bosnia etc.*, Rim, 1880, 214.

¹⁶¹ Capitano Marco Pontc, *Sмотра Dalmatinska*, 1902, br. 21.

¹⁶² La Dalmazia guerriera ... str. 293.

¹⁶³ *Le Milizie dalmatiche della Serenissima*, Zadar, 1935, 9.

¹⁶⁴ *Istorijska Jugoslavije*, Beograd, 1933, 345.

¹⁶⁵ BENVENUTI, 148-149. Pače, njega spominje i *Illustrierter Führer durch Dalmatien* (Beč, 1899, str. 177) Reinharda E. Petermana.

¹⁶⁶ Sv. II, Zagreb, 1959, 557.

¹⁶⁷ Sv. 8, Beograd, 1974, 795-796.

6.

Stoga, više je nego prirodno da je junak kakvim se iskazao Stipan Sorić određeni trag ostavio u književnosti, narodnoj i inoj. Dakako, on je bio vazda među junacima o čijim se podvizima u narodu pričalo.¹⁶⁸ Ali nije ostalo jedino na usmenoj priči. To je razlog što ćemo ovdje iznijeti i pojasniti, bez ikakve namjere umjetničke ocjene, barem ono što smo dosada uspjeli saznati u svezi s tim. A uvjereni smo doista da nam je nešto promaklo, ostalo nepoznato.

Stotinjak godina poslije njegove smrti fra Filip Grabovac je zapisao: "bi serdar i kavalijer D. Stipan Sorić koji pogibe pod Bunićem od Ibrahima bega Zenca",¹⁶⁹ odnosno: "...Serdar i kavalir don Stipan Sorić, jedan od dvojice svećenikâ koji pogibe pod Bunićem."¹⁷⁰ Međutim, u svojim ga pjesmama nikad nije ni spomenuo. Naprotiv, A. Kačić Miošić je pak opjevao neka junaštva proslavljenog don Stipana. Za podlogu svojih pjesama o kršćanskim junacima u borbi protiv Osmanlija u 17. st. on crpi najviše vijesti Anticana i Brusonija,¹⁷¹ ali i drugih ondašnjih pisaca, pa i iz "Cvita".

Naime, prije stihova Kačić daje kratku povijest djelovanja "vitezova gospodske kuće Surića", napose don Stipanova, kako bi čitatelje što bolje upoznao s osobama koje se javljaju u njegovim pjesmama. U pjesmi 23. u kojoj pjeva o kotarskim vitezovima Kačić pjeva:

"Nemoj reći, da Milovan laže,
delije vam po imenu kaže:
od Kotara mlada kavalira,
koji turske glave odsicaše,
po imenu Sorić don Stipana ..."¹⁷²

Pjevajući o dalmatinskim vitezovima koji su poginuli za Kandijskog rata, oslanjajući se na svog prethodnika, Grabovca, (pjesma 32) za don Stipana kaže:

"...Pogibe nam mladan kavalire,
Po imenu Sorić don Stipane
Pod Bunićem, pod bijelim gradom
Pogubi ga Zenče Ibrahime ..."¹⁷³

Ovdje doznajemo čijom je, navodno, rukom usmrćen. Ali to ne možemo smatrati vjerodostojnim, kao ni navedeno mjesto pogibije, jer znamo kakvom je smrću doista umro.

---

¹⁶⁸ Ljubo KARAMAN, *Dalmacija kroz vjekove*, Split, 1934, 126.

¹⁶⁹ *Cvit razgovora naroda i jezika ilirčkoga aliti rvackoga*, Zagreb, 1951, 202.

¹⁷⁰ Karlo JURISIĆ, Povijest Katoličke crkve u "Cvitu" fra Filipa Grabovca, *Kačić*, 15, Split, 1983, 230.

¹⁷¹ *RU*, 404-405; J. A. SOLDI, Počeci historiografije franjevaca provincije presvetog otkupitelja u XVIII. stoljeću, *Kačić*, 9, Split, 1977, 112.

¹⁷² *RU*, 38.

¹⁷³ *RU*, 53; S. BANOVIĆ, Kako je Kačić pjevajući u svome "Razgovoru" o poginulim kršćanskim junacima Kandijskog i Bečkoga rata vadio građu iz Grabovčeva "Cvita", *Grada za povijest književnosti hrvatske*, 28, Zagreb, 1962, 355, 357, bilj. 9.

Kada je 1647. (ne 1646.) bosanski paša prispio pod Šibenik s velikom vojskom, onda su pred mletačkom vojskom, kaže Kačić, bili svrstani "aždaje i glavari", među kojima i "kavalir Surić don Stipane".¹⁷⁴ U drugoj pjesmi grada Šibenika on spominje "i viteza Surića don Stipana", ubrajajući ga među stvarno zaslužne branitelje toga grada.¹⁷⁵ Nadalje, u 87. pjesmi spominje:

"...Još junaka pjeva od mejdana,
po imenu Surić don Stipana,
desno krilo dužda mletačkoga,
dušmanina cara silenoga.

Od mejdana košulju nosaše,
na njem zlatno krilo trepećaše;
devedest posiće Turaka
svojom sabljom sileni junaka.

I sad mu se naodi desnica,
koja Turke krajišnike smica,
u malenu selu Sukošanu.
Slava Bogu, pokoj don Stipanu!..."¹⁷⁶

Kada je pak pjevao o vitezovima "kuće", obitelji Surića (Sorića), naravno, na prvo mjesto stavlja don Stipana. To je Kačićeva 63. pjesma. Evo tih stihova:¹⁷⁷

"...Jedan biše Surić don Stipane,
koji mnoge odnese mejdane,
svu podloži kotarsku krajinu
privedromu duždu Mletačaninu.

Prid junacim na vojsku idaše,
Turke siće, robje dovodaše;
veće neg je u godini dana,
don Stipan je odnio mejdana.

Šibenik je branit pomogao,
pod njim turske glave odsicao,
a kad Foskul Klis grad uzimaše,
pod njime se Surić naodaše..."

Dakle, ovdje je pjesnik opisivao sva junačka djela našeg Stipana, prisposobljujući ga Jurju Kastriotu, te njegovu mučeničku smrt. Kačić svjedoči da su mu i braća, sva četiri, bili junaci, koji "osvetiše sivoga sokola", ali ne zaboravlja ni ostale članove njegove šire obitelji, pa i one koji se poslije naseliše u Sinju. Upravo začuđuje koliko je stihova Kačić posvetio don Stipanu i članovima njegove bliže i dalje rodbine.

---

¹⁷⁴ RU, 437; J. PERIĆ, 66.

¹⁷⁵ RU, 446.

¹⁷⁶ RU, 477; SABALICH, Huomeni ... str. 280.

¹⁷⁷ RU, 406-407; BEZINA, Ante Konstantin Matas, Split, 1992, 93-94.

Začudo, o njemu su pjevale i muslimanske (hrvatske) pjesme, naravno, one narodne, sve do našeg naraštaja.¹⁷⁸ Najveću pozornost pobuđuje narodna pjesma: "Sorić kapetan i Kumalijć Alaga", zapravo "Junačstvo i mejdan kapetana Sorića i Kumalijića Alage".¹⁷⁹ U toj su pjesmi muhamedanci, onda neprijateljska strana, don Stipana prikazali kao neviteškog kotarskog serdara (kapetana) koji otrpve ne prihvaća izazov na megdan od strane svoga pobratima Alage Kumalijća, a koji je u prethodnom dvoboju između njih izgubio ruku. On ipak, konačno, pristaje izaći na megdan u obranu svoje žene (ljube); zna se, međutim, da se don Stipan kao svećenik nije ženio, ali je narodni pjesnik sebi dozvolio *licentiu poeticu*. Pjesma je preduga da bi bila navedena na ovome mjestu. Istaknut ćemo pak da je ona primjer udvajanja radnje u narodnoj pjesmi,¹⁸⁰ što je bila rijetkost. Potaknut njenom umjetničkom ljepotom i opisom neobičnog događaja, Franjo Rački je odmah pristupio istraživanju i obznanjivanju njene povijesne utemeljenosti.¹⁸¹ Pri tome je prikazo čitav njegov životopis viđen s ondašnjih znanstvenih spoznaja. Slična ovoj pjesmi jest ona koju je 1887. pjevao i tiskao M. Kolaković, a koja je u stvari potakla Račkog na spomenutu radnju. Naime, u njoj, prvotno objelodanjenoj u hrvatskom tisku, isti događaj se opisuje sasvim drugačije,¹⁸² odakle i proizlazi spomenuti primjer udvojene radnje. Spomenuti ćemo da je u prvoj on od muslimana bio štovan, premda neprijatelj, "jer je pravi junak na mejdanu".

Narodni pjesnik iz Vrane, zasigurno musliman, ispjevao je pjesmu "Šurić i Durak Aliaga". Ta je narodna tvorevina, čini se, neznatne umjetničke vrijednosti, ali je, držimo, značajna stoga što se u njoj spominje, kako veli njen tumač, "jedan od najslavnijih borioca za vjeru i rod".¹⁸³ Ovom pjesmom je, navodno, jedan turski odličnik izrazio pohvalu don Stipanovu junaštvu i viteškom držanju u borbi, u mnogim znanim prigodama. Stoga djeluje kao proturječje onoj koja ga, s muhamedanske strane, prikazuje u sasvim suprotnom svjetlu; te značajke bi ju mogle svrstati u hrvatske muhamedanske narodne pjesme.

Potaknut i nadahnut Kuzmanićevim glorifikatorskim pisanjem neki je Imoćanin (I.S.) opjevao pohod krajišnika na Ribnik, pod zapovjedništvom Smiljanića i Sorića.¹⁸⁴ Don Stipan je zapravo poglavita osoba, junak te pjesme: on je jedna od dviju "ljutih zmija" i "vridni Šurić", kako se pjesnik izrazio. Pjesma je lijepa, ali nedostatno, čini se, da bi zaslužila navođenje na ovom mjestu.

---

¹⁷⁸ BANOVIĆ, "Glasovitiji" junaci ... str. 89.

¹⁷⁹ *Hrvatske narodne pjesme*, MH, Zagreb, 1898, knj. III, 453-466, 612-614.

¹⁸⁰ Alois SCHMAUS, Studije o krajiškoj epici, *Rad JAZU*, knj. 297, Zagreb, 1953, 186; Dragutin MIČOVIĆ, *Krajišnička epika*, SANU, Beograd, 1980, 48.

¹⁸¹ Pjesma o Soriću i Kumalijiću Alagi, *Smotra*, 1, Zagreb, 1887, br. 2, 101-108.

¹⁸² *Hrvatske narodne pjesme*, III, 612-614.

¹⁸³ *Narodni koledar za 1884*, Zadar, 116-120.

¹⁸⁴ Boj pod Ribnikom i smert dvaju najboljih junakah Petra Smiljanića i popa Šurića. *ZD*, 4, 1847, br. 30, 170-171; br. 31, 175-176.

U nekakvom obliku pjesme u prozi Mihovil Pvalinović na početku zrele faze hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji piše o mnogim povijesnim osobama i zgodama, pa tako usput i o don Stipanu. Evo što on zapisa: "...Sjede Foskolo u Zadru na vieće s Smiljanićem, s Mitrovićem i Šurićem, pa se dogovore kako da krajine udare na Zemunik u Hrvatskoj",¹⁸⁵ te da su Šibeniku upomoć pristigli: "...i Močivuna, i Šurić i Smiljanić".¹⁸⁶ Nadalje on kazuje: "Dok se vezir oko Šibenika bavio Šurić, Mitrović i Smiljanić zaletiše se ličkim bulam u pohode: tamo turska sela oplieniše i Gradac upališe, ter se s' konjima, s volovima i silnim blagom u Kotare povratiše. I opet na vrijeme pod Šibenik vitezovi prispīše; i Šurić don Stipan ponese prvi barjak u potjeru za Turcima".¹⁸⁷ Dakako, ovdje je nazočna prilična količina *licentiae poeticae*, ali je svejedno znakovito da je upravo ova osoba bila poglavitim predmetom njegovih razmatranja događaja u Dalmaciji 17. stoljeća.

Kratko ratničko življenje i djelovanje i pjesme o njemu učinili su da ga neki proglašavaju jednim od glavnih kršćanskih junaka 17. stoljeća.¹⁸⁸ Kako se radi o doista kompetentnom ocjenitelju, to smo se dužni prikloniti njegovu mišljenju. Jer, don Stipan je uistinu svojim nesebičnim ponašanjem to zaslužio. Dapače, on je bio nadahnuće tvorcu povijesne drame u četiri čina, koja je prikazivana jedino u Bibinjama,¹⁸⁹ ali to izlazi iz okvira našeg većeg zanimanja i kompetencije, te ne želimo donositi nikakve ocjene i njenoj umjetničkoj vrijednosti.

7.

Naposljetku treba zaključiti: don Stipan Sorić je najvjerojatnije rođen u Bibinjama nedaleko Zadra. Ili je ovdje neko doba živio sa svojom rodbinom, u najmanju ruku. Župnikovao je u selima Kotara (Gorica, Prkos i dr.) koji su onda bili pod turskom vlašću, nastojeći tamo održavati duh katoličanstva, unatoč svim nedaćama. Nikako se nije mirio s činjenicom da njegovi sunarodnjaci žive pod jarmom Osmanlija. Stoga je jedva dočekao zaraćenje između Mletačke republike i Turaka (1645.). Odmah je počeo živo raditi na privođenju kršćana s turskog na mletačko područje sjeverne Dalmacije. Time je činio neprocjenjivu uslugu Serenissimi, budući da je tako ona dobivala znatno pojačanje u borbi protiv stoljetnog neprijatelja. A sam je postavljen na čelo tih pribjega, te u bezbroj navrata s njima odlazio u

---

¹⁸⁵ *Pučki spisi*, Zadar 1876, 297.

¹⁸⁶ *Isto*, 296.

¹⁸⁷ *Isto*, 300.

¹⁸⁸ BANOVIĆ, Dva priloga poznavanju historijskih lica naše narodne epike. *Zbornik za narodni život i običaje*, JAZU, knj. 37, Zagreb, 1953, 215, 218; isti, Osvrt na tristo-godišnjicu smrti kotarskog serdara Ilije Smiljanića, *Zadarska revija*, 5. 1956, br. 3, 171.

¹⁸⁹ Anonimni pisac je nekako početkom ovog stoljeća napisao dramski tekst pod naslovom *Boj u nadniskom polju*.

tursku pozadinu poradi demoraliziranja tamošnjeg pučanstva. Štoviše, kao zapovjednik pribjega (uskoka) sudjelovao je u svim značajnijim bitkama prvih godina Kandijskog rata u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji, te u obrani Šibenika, pri čemu je iskazao neizmjernu hrabrost i ratničku umješnost. Jednom riječju - bio je smrtni pobjednik apokalipse. Sve to mu je još za života pribavilo veliku popularnost u katoličkom svijetu. A mletačka vlast mu je zauzvrat podijelila velike časti i nagrade. Umro je mučeničkom smrću pri neuspjelom pohodu na Ribnik u Lici (1648.), oplakan od sviju - mletačkih vlasti, Crkve i vlastitog naroda.

Unatoč nekim manama, don Stipan je naprosto zračio hrabrošću, nikada ne ustuknuvši pred, pa i daleko nadmoćnijim, neprijateljem. Takvim držanjem stekao je glas velikog borca za katoličku vjeru i hrvatski narod, te je već od suvremenika uvrštavan među rijetke besmrtnike, uspoređivan s najzaslužnijim borcima protiv Turaka na Balkanu (Kapistran). Uvijek je težio pokazati kakav poticaj mogu biti vjera i narod. Ni smrt nije, za njega, prevelik zalog tom cilju. Narodna pjesma i A. Kačić Miošić opjevali su većinu njegovih junaštava, a njegova osoba je i u umjetničkoj književnosti ostavila stonovit trag. Stoga čitav hrvatski narod, a napose njegovi sumještani mogu biti ponosni što su iznjedrili tako velikog i slavljenog sina, čiji lik uskršava upravo u ovo, za hrvatski narod tako pogibeljno i herojsko doba, i daje izvanredan primjer kako se treba boriti i žrtvovati za vlastiti narod.

Šime Peričić: DON STIPAN SORIĆ (REALITY AND POEM)

Summary

Deficient information on the life and work of don Stipan Sorić, as well as some suspenses and detractions inspired the author to throw light on this significant person. First of all, the author tries to find out his surname, place of birth and place where he held office of a priest (Sorić, Bibinje, Gorica-Prkos). He was a parish priest on Turkish territory in northern Dalmatia, but he was filled with faith and love for his Croatian people and hence acted as a religious shepherd nurturing the spirit of Catholicism. When war broke out between the Venetian Republic and Turkey (1645) he brought Christians, Roman Catholics and members of the Orthodox church from Turkish to Venetian territory in northern Dalmatia. By that he did *Serenissima* a great favour. In turn, the Venetian government nominated him the headman of refugees for the Zadar surrounding. At the beginning of the Kandian war (1645.-1648.), he penetrated the Turkish rear several times with his refugees (fugitives). As head of refugees he participated in nearly all battles in that area. Despite being a priest, he distinguished himself by immense bravery and warfaring skill. Still during his life-time he became rather popular among Catholics for being a brave fighter "for the venerable cross and golden freedom". He died like a martyr in an unsuccessful raid of border-soldiers at the Ribnik in Lika (July 1648) and was bewailed by Venetian authorities, the church and his Croatian people. During his life-time, as well as posthumously, he was honoured and awarded by the authorities. His bravery was praised in song by his people and celebrated in verse by A. Kačić Miošić. Despite some human weaknesses, don Stipan had always emanated such courage that already his contemporaries proclaimed him immortal. He consciously never shrunk from death when fighting for his faith and his people.